

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Téma smrti v předškolním vzdělávání zprostředkované dětem prostřednictvím
literatury pro děti

Death in preschool education conveyed to children through children`s
literature

Bc. Kateřina Motlová

Vedoucí práce: PhDr. Veronika Laufková, Ph. D.

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Odevzdáním diplomové práce s názvem *Téma smrti v předškolním vzdělávání zprostředkované prostřednictvím literatury pro děti* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužila nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 8.4. 2025

Na prvním místě bych chtěla s obrovskou vděčností poděkovat PhDr. Veronice Laufkové, Ph.D. za čas strávený odbornými konzultacemi a radami, které mi poskytovala během psaní této práce, dále také za velmi laskavý a dobrosrdečný přístup vedení. Další poděkování bych chtěla věnovat učitelům, kteří byli ochotní zapojit se do výzkumu a poskytnout své odpovědi. Na závěr bych chtěla poděkovat mému budoucímu manželovi Markovi, který pro mě byl velkou oporou a také mým milovaným rodičům, jež mě podporovali po celou dobu studia.

ABSTRAKT

Diplomová práce Téma smrti v předškolním vzdělávání zprostředkované prostřednictvím literatury pro děti si klade za hlavní cíl rozšířit téma smrti dětem v předškolním vzdělávání prostřednictvím lekcí, které jsou inspirovány tematickou literaturou pro děti.

Teoretická část pomáhá čtenáři pochopit, proč je téma smrti v dnešní době tabuizované a vysvětluje specifické myšlení dětí předškolního věku, které ve značné míře ovlivňují vnímání konceptu smrti u dětí. Součástí teoretické části je rovněž představení titulů literatury pro děti, které se týkají smrti a byly využity k přípravě lekcí výzkumné části. Následně se zaměřuje na důležitost předčítání s dětmi předškolního věku, výběru vhodné literatury a využití tzv. čtenářských strategií při práci s knihou. Poslední část pak zohledňuje Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání s ohledem na téma smrti.

Výzkumná část je složena ze dvou hlavních částí. První část uvádí situaci zprostředkování tématu smrti dětem v předškolním vzdělávání, která byla zjištěna dotazníkovým šetřením vlastní konstrukce. Na základě odpovědí z dotazníku byly sestaveny lekce na vybranou tematickou literaturu, které byly nasdíleny kolegyním k realizaci. Po realizaci lekcí byly zkoumány odpovědi dětí před lekcí a zjišťovány dopady lekcí na postoje a znalosti dětí ohledně tématu smrti.

Výsledky šetření ukázaly, že by učitelé zprostředkovali téma smrti dětem častěji, ale domnívají se, že je příliš málo tematických materiálů vhodných pro děti předškolního věku. Po zprostředkovaných lekcích z výzkumu vyplývá, že děti reagují na téma smrti zcela přirozeně, a naopak je pro ně téma atraktivní. Z výzkumného šetření bylo zjištěno, že lekce měly dopad na změnu znalostí a postojů dětí zaměřené na téma smrti, přičemž ve dvou mateřských školách byl zaznamenán dlouhodobý dopad na znalosti i postoje dětí a jejich zvýšený zájem o téma smrti i při volné hře.

KLÍČOVÁ SLOVA

smrt, dětská literatura, předškolní vzdělávání

ABSTRACT

The present diploma thesis *The Theme of Death in Preschool Education Conveyed Through Children's Literature* primarily aims to expand the topic of death for children in preschool education through lessons inspired by thematic children's literature.

The theoretical part helps the reader understand why the topic of death remains taboo in today's society and explains the specific way of thinking of preschool-aged children, which significantly influences their perception of the concept of death. This section also introduces children's books which deal with the topic of death and were employed to prepare the lessons in the research section. Furthermore, this part focuses on the importance of reading aloud with preschool children, selecting appropriate literature, and using reading strategies when working with a book. The last part considers the Framework Educational Program for Preschool Education with respect to the topic of death.

The research part consists of two main sections. The first presents how the topic of death is conveyed to children in preschool education, derived from a custom-designed questionnaire. Based on the responses, lessons were created using selected thematic literature and subsequently shared with colleagues for implementation. After conducting the lessons, children's responses before the lessons were examined, and the impact of the lessons on the children's attitudes and knowledge about the topic of death was assessed.

The results of the research demonstrated that teachers would address the topic of death with children more often, however, they believe that there is a lack of thematic materials suitable for preschool-aged children. Moreover, the lessons indicated that children respond to the topic of death naturally and, in fact, find the subject appealing. The study also revealed that the lessons had an effect on the children's knowledge and attitudes toward the topic of death. Lastly, in two kindergartens, a long-term impact was observed on both knowledge and attitudes, as well as an increased interest in the topic of death during free play.

KEYWORDS

death, children`s literature, preschool education

Obsah

Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Téma umírání a smrti.....	8
1.1 Specifika myšlení dítěte předškolního věku.....	11
1.2 Vnímání tématu smrti očima dítěte předškolního věku.....	13
2 Literatura pro děti s tématem smrti.....	16
2.1 Když dinosaurům někdo umře: malá knížka o velkých starostech pro malé i velké 16	
2.2 Anna a Anička	17
2.3 Špunt'a a já.....	17
2.4 Návštěva malé smrti	18
2.5 Myši patří do nebe	18
3 Dítě a kniha.....	20
3.1 Proč číst s dětmi předškolního věku?	20
3.2 Jak vybrat knihu?.....	21
3.3 Metodika práce s knihou.....	24
4 Další možné metody zprostředkování daného tématu dětem	27
5 Téma smrti v RVP PV	29
Závěr teoretické části.....	33
VÝZKUMNÁ ČÁST.....	34
6 Vymezení výzkumného cíle a výzkumných otázek	34
6.1 Metodologie výzkumu.....	34
6.1.1 Metody a zdroje sběru dat	34
6.1.2 Charakteristika výzkumného vzorku	38

7	Výsledky výzkumného šetření.....	40
7.1	Dotazníkové šetření	40
7.2	Návrh, realizace a reflexe čtenářských lekcí s tématem smrti a truchlení.....	44
7.2.1	Lekce 1: Anna a Anička	45
7.2.2	Lekce 2: Když dinosaurům někdo umře.....	48
7.2.3	Lekce 3: Návštěva malé smrti	52
7.2.4	Lekce 4: Špunt'a a já.....	57
7.2.5	Lekce 5: Myši patří do nebe	59
7.3	Výsledky pretestu a posttestu	63
8	Diskuse	68
	Závěr a shrnutí odpovědí na cíl práce a výzkumné otázky.....	70
	Seznam použitých informačních zdrojů	72
	Literatura pro děti	74
	Seznam příloh.....	75

Úvod

Téma smrti je součástí koloběhu života každého z nás. Se smrtí se tak může člověk setkat v jakémkoliv věku, ať už jako malé dítě či dospělý. Téma práce jsem si vybrala na základě osobní zkušenosti mého budoucího manžela, kterému zemřel dědeček, přičemž jeho desetiletá sestra nesla ztrátu velmi těžce a nikdo s ní o tomto tématu nechtěl mluvit. V případě, že jsme se doma na toto téma bavili, museli jsme respektovat, zda sestra poslouchá či nikoliv, pokud poslouchala, museli jsme téma odložit, dokud sestra vnímá či mluvit potichu, aby o smrti dědečka neslyšela. Tato zkušenost mě přivedla na otázku, zda je tomu tak i ve více rodinách. Protože pokud se o tématu smrti nedokáží bavit doma, měla by být možnost alespoň v prostředí školy se k tomuto tématu dostat, aby mělo dítě příležitost získat nějaké zkušenosti ohledně tématu smrti a možnost jej prožít či sdílet své emoce z bolestivé ztráty blízkého.

Cílem této práce je tedy rozšíření povědomí o tématu smrti v předškolním vzdělávání prostřednictvím literatury pro děti. Diplomová práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a výzkumné. Teoretická část se zabývá vysvětlením pojmů umírání a smrti a věnuje se možným důvodům, které vedou v dnešní době k tabuizaci tohoto tématu. Další kapitoly se pak týkají specifického myšlení dětí předškolního věku, které jsou v následující podkapitole zohledněny u nahlédnutí vnímání smrti očima předškolních dětí. Dále pak kapitoly popisují vybranou literaturu pro děti s tématem smrti a popisují možnou metodiku práce s knihou a předškolními dětmi. Předposlední kapitola se věnuje dalším možným metodám, jak lze dítěti předat téma smrti a poslední kapitola je zaměřena na Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, který je analyzován s ohledem na téma této práce.

K naplnění cílů a výzkumných otázek empirické části byl využit kvalitativní design výzkumu. Nejdříve byl sestaven dotazník, který zmapoval situaci zprostředkovávání tématu smrti dětem v předškolním zařízení. Na základě dotazníkového šetření byly vybrány tituly knih pro děti s tématem smrti a vytvoření lekcí, které byly nasdíleny kolegyním k realizaci. Po realizaci proběhlo evaluační šetření, které vypovídá o dopadu lekcí na znalosti a postoje dětí ohledně tématu smrti.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Téma umírání a smrti

Tato kapitola se týká obecného pohledu na téma smrti a umírání, také zohledňuje aktuálnost tohoto tématu a zmiňuje důvody, proč je téma smrti v dnešní době tabuizováno. Přičemž se kapitola dotkne vysvětlení pojmů v názvu této kapitoly a také s čím se potýkají lidé, když se setkají s umíráním a smrtí.

„*Smrt je vlastní všem lidem, je konečná, nevratná a nevyhnutelná.*“ (Thorová, 2015, str. 475) Pojem smrti je tedy chápán jako trvalé zastavení všech životních funkcí v těle člověka, se kterými souvisí úplná ztráta vědomí a biologické změny, jež zabraňují obnovení životních funkcí. (Thorová, 2015, str. 475)

„Vše má svůj čas, každá věc pod nebem má svůj čas:

Je čas rodit se a čas umírat,

čas sázet sadbu a čas sadbu vytrhat,

čas zabíjet a čas uzdravovat,

čas bořit a čas budovat,

čas plakat a čas smát se,

čas rmoutit se a čas tancovat,

čas házet kamení a čas kamení sbírat,

čas objímat a čas objímání zanechat,

čas hledat a čas pozbývat,

čas chovat a čas odmítat,

čas trhat a čas sešívát,

čas mlčet a čas povídat,

čas milovat a čas nenávidět,

čas boje a čas pokoje.“ (Bible, Kazatel 3:1–8)

Jako předchozí citát, který v sobě ukrývá časově ohraničenou konečnost, tak i K. Thorová (2015, str. 475) zmiňuje, že smrt lze chápat i z psychologického hlediska jako vymezení života člověka v čase. Pojem umírání lze definovat jako poslední fázi v životě jedince, která je zakončena smrtí. (Thorová, 2015, str. 477)

I H. Haškovcová ve své publikaci uvádí, že smrt je dána všem lidem, kteří se narodí. Každý, kdo se jednou narodí, nemůže zabránit biologickým zákonitostem. „*Nikdo nemá dost času, protože každý má jen limitovaný čas.*“ (Haškovcová, 2000, str. 23)

Téma umírání je v dnešní době chápáno velmi negativně a rovněž je často tabuizováno – dokonce i více než téma sexuality nebo vylučování. Velmi často se lidé tématu umírání straní a nechtějí o něm mluvit. Dokonce i během rozhovorů s umírajícími často utíkají do fabulujících lží, kterými se snaží umírající utěšovat, jako např. „že před sebou mají ještě spoustu let“, avšak sami těmto fabulacím nevěří. Právě takové odmítání a zároveň odlehčování daného tématu nebylo vždy takto pojmáno. V minulosti bylo rození a umírání vnímáno jako součást běžného života, děti měly přímou zkušenost jak s rozením, tak umíráním. S rozvojem dnešního světa a rostoucím počtem ústavních zařízení, kam lze umírající umístit, se staví umírání do ústraní. (Langmeier a Krejčíková, 2006, str. 215)

V minulosti byli lidé s umíráním a smrtí smíření. Vzhledem k vysoké úmrtnosti v nízkém věku, smrt lidí obklopovala ze všech stran, a tak se lidé spíše učili umírat než žít. V dávných dobách byla smrt nevyhnutelnou realitou, se kterou se lidé potýkali. S ohledem na fakt, že lidé umírali jak doma, tak na veřejných místech, často hladoví, špinaví a bez pomoci. Umírání tak bylo krátké a lidem neprodlužovaly život ani lékařské zákroky. Z toho vyplývá, že lidé v minulosti dlouho nestonali a rychle umírali. (Haškovcová, 2000, str. 23 a 24)

V čtené historii se lidé se smrtí setkávali mnohem častěji, než je tomu dnes. Dříve lidé přistupovali ke smrti jakožto k součásti jejich životů a jeho nevyhnutelné části. Rovněž tomu se naklání i fakt, že lidé v minulosti umírali na v dnešní době již léčitelné nemoci. V dnešním technicky rozvinutém světě, který doplňuje rozvoj moderní medicíny, se smrt takřka vytlačila z našich životů. V současném světě lidé mnohem více umírají v nemocnicích, hospicích nebo léčebnách. Právě díky rozvoji v lékařském a technickém odvětví mají lidé čím dál menší příležitost se smrtí setkat, porozumět jí a naučit se s ní žít. (Thorová, 2015, str. 467)

V dnešní době je umírání velmi děsivé už jen z toho důvodu, že je velmi osamělé, mechanické a odlidštěné, než bylo dřív. Umírající jsou často opuštěni a jsou vystrčeni ze známého prostředí. (Kübler-Ross, 2015, str. 17)

Vysoká úmrtnost v nízkém věku způsobovala, že si lidé v minulosti ke svým dětem a blízkým nebudovali příliš silné citové pouto. Byli si vědomi faktu, že se ostatní nedožijí příliš vysokého věku. Až v důsledku rozvoje medicíny, díky které mělo obyvatelstvo větší šanci na vyšší dožití, se začalo rozvíjet citové pouto mezi lidmi. (Haškovcová, 2000, str. 24)

Když člověk zemře, často pozůstalé přepadne hněv, který se střídá s pocity zoufalství, hlavně pokud lidé měli málo času na rozloučení anebo vůbec žádný čas. Velmi často pak smrti blízkého pozůstalí nevěří a odmítají si tak krutou realitu připustit. Někteří lidé se po smrti blízkého začnou stranit společnosti a utíkají do svých představ, kde s mrtvým často mluví jako by byl živý, avšak tímto způsobem se u těchto pozůstalých oddaluje fáze smíření. (Kübler-Ross, 2015, str. 196)

Po smrti blízkého si prochází pozůstalí velmi hlubokým zármutkem, často se cítí osaměle, zdrceně a bezmocně. Lidé si po ztrátě někoho milovaného procházejí krizí. (Engel, 1961 in Špatenková; 2017, str. 164) „*Truchlení je psychologickou, sociální, somatickou a spirituální reakcí na ztrátu.*“ (Kubíčková, 2001 in Špatenková; 2017, str. 165)

N. Špatenková (2017, str. 165) uvádí projevy truchlení u pozůstalých. **Přívaly rozmanitých emocí**, přičemž se nejčastěji jedná o **zármutek**, **smutek a žal**; dále pak **obavy**, které způsobuje nejistota pramenící ze smrti nebo také uvědomění si vlastní smrtelnosti. **Hněv**, **vztek a agrese**, která se často prolíná do různých sfér – např. vyčítání zdravotnickému personálu, že umírajícímu dostatečně nepomohli, zlost na zemřelého, který je opustil, nebo také obrací vztek proti sobě samým. Během truchlení může pozůstalé doprovázet i **pocit viny**, kdy si truchlící vyčítají, že měli zemřít oni a ne zemřelý. Člověk může také během ztráty milované osoby prožívat **pocit opuštěnosti**, **pocit ulehčení** anebo **pocit vysvobození** (poslední dvě emoce se týkají převážně pozůstalých, kteří si prošli hlubokou ztrátou lidí, kteří zemřeli po dlouhodobé nemoci). Mimo jiné dochází u truchlících k dalším možným projevům jako jsou **tělesné problémy** (např. vyčerpání nebo nechutenství aj.), **narušení fungování v jejich běžném životě**, **impulzivní jednání a chování**, **hromadění představ o zemřelém** (často dochází k mylným představám, že truchlící mrtvé slyší nebo vidí),

ztotožňování se zemřelými (pozůstalí někdy přejímají některé způsoby chování a gesta po zemřelém), **distancování se od lidí, ztráta víry v křesťanský život nebo absence lidského bytí.**

Tato kapitola popisuje obecný pohled na umírání a smrt, včetně vysvětlení samotných pojmů jak z hlediska biologického, tak z hlediska psychologického. Z kapitoly rovněž vyplývá, proč je téma smrti v dnešní době tabuizované. Je patrné, že v historii se lidé smrti báli, ale jiným způsobem, než se lidé bojí dnes. Smrt v minulosti patřila do každodenního života všech lidí, lidé se učili spíše umírat, než jak se se smrtí vyrovnat vzhledem k vysoké úmrtnosti ve velmi nízkém věku. Až s rozvojem dnešního moderního a technického světa se smrt dostala do ústraní. K tématu tabuizované smrti přispěla možnost oddálení onoho konce rozvojem moderní medicíny a s rozvojem možných zařízení, kam lze umírající umístit, se tak smrt stala velmi osamělá a dehonestující. Důležitou částí kapitoly je ta, která zohledňuje prožívání lidí, kteří se s umíráním či smrtí setkají.

1.1 Specifika myšlení dítěte předškolního věku

Tato podkapitola se týká vývoje dítěte předškolního věku a jeho specifického myšlení, které se k tomuto období pojí. V této podkapitole jsou zmíněny pouze ty charakteristické znaky této vývojové fáze, které se bezprostředně týkají tématu diplomové práce. M. Vágnerová a L. Lisá ve své publikaci tyto znaky dělí na dvě skupiny – v první skupině jsou popsány znaky, kterými si dítě informace vybírá a druhá skupina charakterizuje, jak vybrané znaky dítě zpracovává. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 173) Do první skupiny specifických rysů spadají následující:

Kognitivní egocentrismus. Dítě se domnívá, že jeho pravda je pouze jedna jediná. Právě tento znak podává dítěti nepřesné informace na základě vlastního poznání a upřednostnění. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 173) J. Langmeier uvedl příklad, kdy se dítě domnívá, že není vidět, protože má ručičkami zakryté oči. (Langmeier, 1991 in Vágnerová, Lisá, 2021, str. 173)

Fenomenismus. Dítě hodnotí situace podle toho, jak se mu zrovna jeví. Svět je v jeho očích takový, jak ho v daný moment se zřejmými znaky vidí, např. odmítá přijmout skutečnost, že velryba není ryba. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 174)

Prezentismus. Tento znak velmi úzce koreluje s fenomenismem. Vnímání dítěte je vázané na přítomnost, která pro dítě reprezentuje vnitřní pocit bezpečí, protože když se dítě na daný obraz znovu podívá, je stále stejný a může se o tom vícekrát ujistit. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 174)

Druhá skupina charakteristických znaků v předškolním období, kterými dítě již vybrané informace zpracovává, uvádí tyto:

Magičnost. Velkou roli v této charakteristice zaujímá fantazie, díky které si dítě pomáhá vykládat dění kolem sebe. Dítě předškolního věku ještě není schopné příliš rozlišit realitu od imaginární představy. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 174)

Animismus. (antropomorfismus dle J. Langmeiera a D. Krejčíkové, 2006, str. 92) Předškolní dítě přikládá charakteristiky lidské bytosti i neživým věcem. Dítě předškolního věku vnímá rozdíly mezi živými a neživými objekty, avšak dokáže tyto odlišnosti vytěsnit a předpokládá tak vlastnosti lidských bytostí od neživých. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 174)

Arteficialismus. Dítě má za to, že všechno, co na světě vzniklo může někdo jiný, nejspíš lidská bytost. Dítě se domnívá, že člověk dal na oblohu hvězdy, napustil vodu do rybníka aj. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 174)

Absolutismus. Dítě má za to, že každá přijímaná informace musí mít konečnou a jasnou platnost. Tento znak úzce souvisí s nezbytnou potřebou jistoty. Například chlapec v předškolním věku nesouhlasí s výrokem nejlepší pasty v reklamě, protože minule v televizi vysílali reklamu na jinou pastu a také tvrdili, že je nejlepší. (Vágnerová, Lisá, 2021, str. 174)

K. Thorová (2015, str. 388) ještě uvádí specifický znak – **dynamismus**. Dítě přikládá psychický stav neživým objektům (chlapec spadl, protože ho zlá větvička strčila).

Tato podkapitola se zaměřuje na znaky charakterizující myšlení dítěte předškolního věku. Specifických znaků je celá řada, avšak v této podkapitole jsou popsány pouze ty, které se bezprostředně hodí k tématu závěrečné práce. Z těchto znaků je patrné, že dítě předškolního věku je velmi ovlivněno způsobem myšlení, které je charakteristické k této vývojové fázi. Specifika jsou vybrána převážně z publikace M. Vágnerové a L. Lisé, které dané znaky rozdělují na dvě skupiny – I. skupina znaků, díky kterým si dítě vybírá informace, které bude

dále zpracovávat a II. skupina znaků jsou již vybrané objekty a způsob, jakým je dítě zpracovává.

Nejdůležitějšími znaky vztahující se k tématu práce je egocentrismus, magičnost a animismus, resp. antropomorfismus). Egocentrismus znamená, že dítě kouká na svět pouze jedním úhlem pohledu. Magické myšlení neboli magičnosti souvisí s fantazijním světem dítěte, protože dítě předškolního věku ještě není schopné odlišit realitu od fikce. Animismus či antropomorfismus, díky kterému dítě polidšťuje i neživé objekty. Tyto specifické znaky pomáhají nahlédnout do myšlení dítěte, které souvisí s možnou interpretací výkladu smrti.

1.2 Vnímání tématu smrti očima dítěte předškolního věku

Tématem této podkapitoly je nahlédnutí do vnímání představ o smrti očima dítěte předškolního věku. Jak je zmíněno výše, tak i fáze předškolního věku zahrnuje určitá specifika v myšlení, která se v pochopení konceptu smrti u předškolních dětí promítají.

Pro dospělé je obvykle velmi těžké mluvit s dětmi o tématu smrti, což způsobuje negativní dopad na prožívání zármutku dětí, protože jsou dětem často odepřeny informace a rituály související se smrtí.¹ I přestože si někteří rodiče přejí uchránit své děti před tématem smrti, tak se děti setkávají se smrtí velmi brzy. Děti se dostanou do bližšího kontaktu s konceptem smrti prostřednictvím pozorování okolí, kdy si všimají, že starý soused, který sedával před domem na lavičce, již nesedí nebo v přírodě nalézají mrtvá těla ptáčků nebo o tématu slyší v médiích.² Děti už od útlého věku vnímají téma smrti s ohledem na jejich vývoj a myšlení. V této fázi vývoje děti přistupují k tématu umírání a smrti jakožto k přirozenému jevu, který slyší i v nejrůznějších pohádkách, drastickými pohádkovými konci jsou proslulí např. bratři Grimmové. (Špatenková, Friedlová, 2024, str. 18) Malé děti do věku 3 let ještě nemají bližší představu o smrti a nerozumí její nezvratné podobě. Až mezi 3 a 4 rokem života si děti začínají všimnat smrti ve svém okolí, např. vidí, jak někdo zabíjí hmyz, přejede zvíře autem

¹ SALLY, Paul (2019). *Is Death Taboo for Children? Developing Death Ambivalence as a Theoretical Framework to Understand Children's Relationship with Death and Bereavement* [online]. *Children & Society: The International Journal of Childhood and Children's Services*, 33(6), 556-571.

² ARRUDA-COLLI, M. N., Weaver, M. S., & Wiener, L. (2017). *Communication about dying, death, and bereavement: a systematic review of children's literature* [online]. *Journal of palliative medicine*, 20(5), 548-559.

aj., avšak v tomto období pro ně smrt stále nereprezentuje konečnost a trvalost. Pojetí smrti jako zvrtné a dočasné vnímají děti až do pěti let. (Špatenková, Friedlová, 2024, str. 20)

V tomto období děti často chápou smrt jiným způsobem. Děti do 3 let vnímají smrt pouze jako jakési odloučení. Později se však toto vnímání dětí změní na tzv. „*strach ze zohavení*“. Je to dáno vývojem dítěte, které začne objevovat svět a na procházkách může vidět smrt zvířat, např. mrtvého ptáčka na cestě nebo potrhané zvířátko od kočky. Smrt si tak začne spojovat se zohavením, protože toto vývojové období dětí se pojí s nedotknutelností vlastního těla, a proto jakékoliv poranění či narušení jejich těla je velmi děsivé. Rovněž tří až pětileté děti vnímají smrt jako vratnou skutečnost. Až po pátém roce si smrt spojují s bytostí, často děsivou, která odvádí lidi pryč. (Kübler-Ross, 2015, str. 197)

Podstatu vlastní smrtelnosti dítě pochopí až postupně s ohledem na sociální vývoj a vývoj myšlení. K pochopení smrti u dětí může dospělý pomoc správně vedeným dialogem, který odpovídá myšlení věku dítěte. Z výpovědí dětí tak lze poznat, že dítě předškolního věku ještě nechápe nevrtnost, např. dívka (5,5 roku) tvrdí, že po smrti se zemřelý někdy může vrátit zpět. Díky vývojové křivce dětí předškolního věku je poznat, že děti slovo „umřít“ chápou ve svém myšlení jako vratný proces, např. dívka (6 let) se snaží svým rodičům vysvětlit, že umře, aby mohla na chvíli za dědečkem a pak se hned zase vrátí. Do tohoto období rovněž spadá i specifická charakteristika tzv. magického myšlení, kdy se děti domnívají, že zemřelá babička sedí na měsíčku anebo dědeček v nebi jí. Někdy se pojetí smrti u dětí zkresluje pohádkovými příběhy a dochází tak k personifikaci smrti. Až mezi 6. a 7. rokem života začínají rozumět konceptu smrtelnosti a vědí, že když někdo umře, tak se už nevrátí a chápou, že se smrt týká všeho živého. (Thorová, 2015, str. 490)

Jedno z nejčastějších setkání se smrtí u dítěte je smrt domácího mazlíčka, někdy se však stane, že se dítě setká se smrtí člena rodiny nebo svého vrstevníka. U dětí je vždy zapotřebí vysvětlit smrt jednoznačně a nepodceňovat toto téma anebo se tématu smrti stranit, pro děti je velmi důležité, aby měly možnost vyjádření zármutku nebo rozloučení. Jakékoliv ulehčování tohoto tématu vytváří v dětech pocit úzkosti. Upřímné rozhovory s dětmi o smrti jim pomáhají se s danou skutečností lépe vyrovnat. (Thorová, 2015, str. 489)

Z této podkapitoly je tedy zřejmé, že dítě předškolního věku tedy do 3 let nemá jasnou představu o smrti. Až mezi 3. a 4. rokem začne smrt vnímat ve svém okolí, kdy například

ptáčka srazí auto aj. Dítě do zhruba 5 let chápe smrt jako zvratnou a dočasnou, teprve okolo 6 let začíná vnímat koncept smrtelnosti a rozumí, že mrtvý člověk se už nevrátí a smrt se týká všeho, co je živé. Do vnímání smrti očima dítěte předškolního věku se velmi často prolíná tzv. magické myšlení. Tento specifický znak dětského myšlení umožňuje dítěti věřit, že se mrtví lidé mohou vrátit anebo jsou na nějakém jiném místě. Rovněž je v podkapitole věnována část, která dbá na důležitost rozhovorů s dětmi v případě, že se se smrtí setkají. Tyto rozhovory umožňují dětem lépe celé situaci porozumět a vyrovnat se s ní.

2 Literatura pro děti s tématem smrti

Tato kapitola zohledňuje literaturu pro děti s tématem smrti. Knihy, které jsou zde popsány, jsou součástí výzkumné části. S ohledem na lepší přehled v kapitole jsou knihy vyznačeny jako názvy podkapitol.

Velké místo v publikování knih pro děti s tématem smrti zaujímá nezisková organizace Cesta domů, která také provádí osvětu ohledně tohoto tématu, ať už odborníkům, laikům nebo dětem. Tato nezisková organizace je především hospic, který pomáhá dožít umírajícím a těžce nemocným pacientům v přirozeném prostředí a poskytuje oporu blízké rodině těchto pacientů.³ Mimo jiné prostřednictvím webových stránek lze dohledat metodickou podporu pro pedagogy, kterou Cesta domů nabízí, např. pořádají modelové výukové hodiny pro děti a mladistvé od 5 do 19 let, různé podpůrné pracovní listy. Většina lekcí je vedena jako preventivní, tudíž na děti a žáky nemusí padat tíha už natolik složité situace.⁴ Zároveň nezisková organizace Cesta domů vydává tematickou literaturu, která je doporučena pro práci s dětmi a mladistvými ve věku od 5 do 19 let.⁵

2.1 Když dinosaurům někdo umře: malá knížka o velkých starostech pro malé i velké

Autor: Laurie Krasny Brown a Marc Brown

Rok vydání: 2020

Nakladatelství: Cesta domů (3. vydání)

Předklad: Martina Špínková

Kniha pro děti s tématem smrti, která přibližuje dětským posluchačům dané téma. Na začátku knihy je nejdříve vysvětlen pojem, co znamená být živý. Následující kapitoly se pak týkají již danému tématu – jak lidé umírají, co znamená být mrtvý aj. Na místo pohádkového příběhu se v knize nachází realita, která napomáhá přiblížit dětem předškolního věku téma smrti. Kniha popisuje, kdy a jak se lidé mohou setkat se smrtí, čím si procházejí druzí, když jim někdo blízký umře nebo jak se vyrovnat se smrtí někoho blízkého. Jedna z kapitol se pak

³ Cesta domů [online]. [cit. 2025-03-01]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/o-nas>

⁴ Cesta domů [online]. [cit. 2025-03-01]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/metodicke-materialy>

⁵ Cesta domů [online]. [cit. 2025-03-30]. Dostupné z: <https://eshop.cestadomu.cz/knihy-pro-deti/>

týká, jak se s mrtvým rozloučit a poukazuje i na poslední rozloučení v jiných zemích. Na konci knihy je pak několik tipů, jak na zemřelé dále vzpomínat (např. prohlížení fotek, zasazení stromu, navštívení hrobu aj.). Celá kniha má velmi barevné ilustrace a je v nich znázorněna dinosauří rodina, která symbolizuje rodinu lidskou.

Tato kniha má edukativní charakter a je plná faktů souvisejících se smrtí. Pomáhá dětem přiblížit téma smrti reálným pohledem, je však napsána tak, aby dítě pochopilo podstatu tématu.

2.2 Anna a Anička

Autor: Martina Špinková

Rok vydání: 2014

Nakladatelství: Cesta domů

Knih, která vypráví příběh o narození vnučky Aničky a umírání její babičky Anny. Na začátku knihy se narodí holčička, kterou rodiče pojmenují Anička (po své babičce). Anička jezdí často na prázdniny ke své babičce Anně. S ubíhajícím časem malá Anička stále roste a sílí, zatím co stará Anna chřadne a slábne. Anička už sama běhá a kouká po světě a Anna už nemůže chodit a jezdí na vozíku. V knize je hezky znázorněn koloběh života od narození až po smrt. Knihu doprovází hezké ilustrované obrázky plné teplých barev na začátku knihy a barvy v knize s umíráním babičky Anny mají postupně chladnější odstín. Na konci knihy babička zemře a malou Aničku doprovází smutek a snaží se se smrtí babičky vyrovnat. Kniha je plná rozhovorů rodičů s Aničkou, kteří Aničce vysvětlují, že je babička po smrti.

Celá kniha je velmi pěkně napsaná, avšak je v ní spousta metafor, které lze poměrně těžce pochopit.

2.3 Špunt'a a já

Autor: Alicia Acosta

Rok vydání: 2022

Nakladatelství: Cesta domů

Překlad: Jana Pokojová

Kniha popisuje příběh holčičky, které umře její milovaný pejsek Špunt'a. Na začátku knihy je velmi pěkně popsána smrt pejska, který je už starý, zavře oči a umře. Od té doby se malá holčičce dějí zvláštní věci – hodně pláče, doprovází ji černý mrak, kterého se nemůže zbavit. Vše si malá holčička vysvětluje svým dětským způsobem, že mrak ji straší a do očí se jí zřejmě dostalo mýdlo. V polovině knížky je zlom, kdy se svěří rodičům a babičce a ti ji vysvětlí, že je zcela v pořádku být smutná, protože se jí po pejskovi stýská. Na konci knihy se zdá holčičce sen o Špunt'ovi, díky kterému si uvědomí, že s ním pejsek navždy zůstane, protože ho znala a má na něj vzpomínky. Celá knížka je doprovázena poměrně ponurými ilustracemi, které napomáhají vysvětlit, jak se holčička cítí. Na konci knihy se ilustrace změní do veselejších barev.

2.4 Návštěva malé smrti

Autor: Kitty Crowther

Rok vydání: 2013

Nakladatelství: Baobab

Překlad: Tereza Horváthová

Kniha vypráví o malé Smrti, která je velmi smutná z odchodu druhých lidí. Malá Smrt si stěžuje, že „odchody“ druhých jsou vždy stejné, lidé mají strach a jsou smutní, nikdo se s ní nechce bavit. Až do chvíle, kdy malá Smrt potká holčičku, která se jmenuje Evelína. Evelína je z malé Smrti naopak velmi nadšená, nebojí se. Připomene tak Smrti, že je sama také ještě dítě a Smrt se s Evelínou spřátelí. Ale malá Smrt ví, že Evelína musí přejít dál a je z toho velmi smutná. Na konci knihy se Evelína ke Smrti vrátí jako anděl a chodí pro zemřelé lidi spolu a Smrti už se nikdo nebojí.

Kniha je provázena velmi pěknými ilustracemi, které jsou laděné převážně do černé barvy a znázorňují tak smrt. V knize je vysvětlena podstata smrti, když někdo umře, tak odejde pryč a už se nevrátí a celou knihu doprovází smutek. Rovněž je zde téma, že se opravdu na smrt někdo může těšit a brát to jako vysvobození.

2.5 Myši patří do nebe

Autor: Iva Procházková

Rok vydání: 2021, 3. vydání

Nakladatelství: Albatros

Příběh vypráví o myši jménem Šupito, která zažívá spousty dobrodružství a nejčastěji se nahání v lese s lišákem Bělobřichem. Až jednoho dne myška před lišákem utíká, zakopne, spadne do hluboké propasti a zemře. Myška se setká s dušemi svého mrtvého strýce a sestřenice, díky kterým pochopí, že je po smrti. Duše strýčka a sestřenice odvedou Šupito do nebe. V nebi myška potká spousty dalších zemřelých zvířat, a nakonec se zde setká i s lišákem Bělobřichem, ze kterého má nejdřív strach. Po čase zjistí, že ji už lišák neublíží, protože je mrtvý stejně jako ona, tudíž nemá potřebu spát, jíst ani pít. Myška se s lišákem postupně skamarádí a zjistí, že mají spousty společného – rádi se houpají na větvích stromů nebo se bojí vody. Po čase stráveném v nebi oba přijdou na to, že nebe není nic pro ně a začnou se nudit. Oba se chtějí vrátit zpátky do svého života v lese, ale s jednou podmínkou, že se chtějí i nadále kamarádit. Myška i lišák si tak přejí, aby se narodili jako ten druhý (myška jako liška, lišák jako myšák). Celý příběh tedy končí tak, že myška i lišák se znovu narodí, ale tak jak si přáli, a i přes veškeré rozdíly zůstanou nadále kamarádi.

Kniha je psána jako pohádkový příběh, je zde vysvětleno, co se děje s mrtvým, když zemře (přestane jíst, spát, nemůžeme ho znovu vidět). Příběh popisuje posmrtný život myši a lišáka, kteří by se v realitě kamarádit nemohli a odkazuje závěr na tzv. reinkarnaci.

3 Dítě a kniha

Tato kapitola se zaměřuje na práci s knihou a dítětem předškolního věku. Kapitola je rozdělena do několika podkapitol, které se týkají čtení s předškolními dětmi, jak vybrat vhodnou knihu pro předčítání a metodiku práce s knihou. První podkapitola pojednává o důležitosti čtení s dětmi, které ještě číst nedovedou, jaký vliv má předčítání na budoucí vývoj dítěte a jeho pozitivní vztah ke knihám. V další podkapitole jsou rozebrána určitá kritéria, která mohou pomoci při výběru knihy pro předškolní děti. Poslední část pak popisuje vhodné druhy metodik při práci s knihou a dítětem předškolního věku.

3.1 Proč číst s dětmi předškolního věku?

Takřka nejzásadnější vliv pro pozitivní vztah ke čtení má rodina. Jestliže rodiče a prarodiče čtou pravidelně svým ratolestem a následně debatují o přečteném, prohlubují tak jejich vztah ke knihám a čtení již od útlého věku. (Krüger a Šafránková, 2021, str. 16) Právě u předškolních dětí lze začít rozvíjet dovednosti, které předchází čtenářské gramotnosti. Ovládat dovednosti čtenářské gramotnosti nepředstavuje pouze přečtení a porozumění textu, ale buduje také pozitivní zájem o knihy a čtení, prohlubuje touhu podělit se o prožitky z knih s ostatními, podporuje hloubání a přemýšlení nad texty. Všechny tyto zážitky mohou prožívat děti již v předškolním věku. (Krüger a Šafránková, 2021, str. 17)

Ve výše uvedeném odstavci je zmíněn pojem čtenářská gramotnost, který je velmi podstatný v této části podkapitoly. Pro tuto práci je stěžejní nejdříve definovat pojem čtenářské gramotnosti, který bezprostředně s tématem práce souvisí. Definice tohoto pojmu je velmi složitá a nejdříve pouze objasňovala, že se gramotnost u člověka projevuje čtením a psaním. (Koželuhová, 2024, str. 2) V dnešní době pojem čtenářská gramotnost souvisí s porozuměním, s dovednostmi kriticky myslet a umem aplikovat čtení a psaní v každodenním životě. (Koželuhová, 2024, str. 2) Tomuto pojmu předchází pojem tzv. čtenářské pregramotnosti, jež se užívá v předškolním vzdělávání a je definován jako začínající čtenářská gramotnost. Tento odborný termín představuje, že dítě zatím plně neužívá dovednost čtení a psaní. Právě předškolní období představuje velmi důležitou část pro budoucí rozvoj předpokladů, které předchází čtení a psaní. (Koželuhová, 2024, str. 3) *„Čtenářská pregramotnost je komplex schopností a dovedností, které se budují v předškolním věku a které budou potřebné pro budoucí rozvoj čtenářských dovedností a*

čtenářských kompetencí, dále souhrn postrojů a motivačních činitelů ve vztahu ke čtení a psaní.“ (Wildová et al., 2021 in Koželuhová, 2024, str. 3)

Dovednosti, které předcházejí čtení a psaní se rozvíjí u dětí již od útlého věku. Počátky těchto dovedností začínají už v momentě, kdy si děti osvojují slovní zásobu, zkoumají obrázky, prohlíží si knihy pro děti, až do chvíle, kdy jim rodiče začnou předčítat knihy anebo si vzájemně líčí své vlastní historiky. (Kropáčková, Wildová a Kucharská, 2014, str. 494)

Přestože klíčovým znakem dětství je především stále hra, díky které jsou první prožitky související s pohybovou činností, se slovesným a hudebním vyjádřením a s jeho výtvarnými projevy, dostává se mezi výchovné prostředky stále více možností aplikovat jednotlivé typy umění. Mezi těmito druhy umění má i své místo a nepostradatelnou roli literatura. (Opravilová, 1984, str. 3) Dítě již od útlého věku je velmi pozorné pro formu literárního předávání. Dítě začalo rozumět mluvenému, dokáže se po daný čas soustředit a věnovat se kognitivním činnostem, své myšlení zaměřuje na lidi a činnosti. Díky tomu kniha dostává nový rozměr v poznávání okolního světa dítěte, pomáhá mu odhalovat půvab rodného jazyka, rozšiřuje jeho slovní zásobu ať už aktivní nebo pasivní, rozvíjí dětskou fantazii a estetické citění. (Opravilová, 1984, str. 4)

Z této podkapitoly, která popisuje důležitost předčítání s dětmi předškolního věku, vyplývá, že práce s knihami a předškolními dětmi má klíčovou roli v utváření dovedností, které předchází čtení a psaní. Největší vliv v rozvíjení těchto dovedností má rodina, která může významně pomoci dítěti budovat jeho budoucí vztah ke knihám. Častým předčítáním knih a následné hloubání nad texty rozvíjí u dětí tzv. čtenářskou pregramotnost, která se zpravidla užívá jako odborný termín v předškolním vzdělávání a předchází termínu čtenářská gramotnost. Zároveň práce s knihami a dětmi v raném věku působí pozitivně i na rozvoj estetického citění, rozvoj fantazie a rozšiřování slovní zásoby.

3.2 Jak vybrat knihu?

Při výběru literatury pro děti je v dnešní době, kdy existuje již mnoho titulů, velmi náročné vybrat tu vhodnou knihu. K výběru knihy napomáhají určitá kritéria, která je třeba zohlednit během volby adekvátní knihy pro děti. Jedním z nejdůležitějších faktorů, který určuje, zda bude předčítání prosperující, je fakt, zda daná literatura děti upoutá a rozšíří jejich dosavadní

vědomosti. (Koželuhová, 2024, str. 120) E. Koželuhová (2024, str. 121–125) uvádí tyto důležité faktory vedoucí k výběru vhodné literatury pro děti:

Téma, námět a děj knihy. Jedním z hlavních kritérií je právě vhodně zvolený děj knihy. Přičemž pedagogové často uvádějí, že shání knihy k tematickému celku, o kterém s dětmi v danou dobu hovoří. I tak je během výběru knihy nutné, aby pro děti bylo téma nějakým způsobem osobní, tzn. vycházelo z jejich vlastního zájmu. Nelze se však vyhýbat tématům se kterými děti nemusejí mít přímou zkušenost. Mezi tyto témata spadají např. smrt, homosexualita, uprchlictví, aj.). V dnešní době lze najít vhodnou literaturu i k těmto tématům a dětem napomáhá nahlídnout do dané problematiky a trochu ji porozumět. (Koželuhová, 2024, str. 121)

Hlavní myšlenka. Dalším důležitým kritériem, který je třeba zohlednit během výběru je hlavní myšlenka knihy. Jde o tzv. hloubku tématu, kterou v sobě kniha ukrývá. Jedná se o knihy, které jsou dětem nějakým způsobem přínosné, přinášejí tak dětem etické normy a vzory a formují lidskou osobnost. (Koželuhová, 2024, str. 121)

Děj knihy. Ke klíčovým faktorům při výběru knihy pro děti spadá její děj. Pro menší děti je vhodný tzv. chronologický děj, který popisuje, jak se události staly jedna za druhou. Pro děti je tak jasné, co se stalo a co bude následovat. Důležitá je rovněž dějová linka, která by se měla odehrávat v několika fázích: expozici (úvod do příběhu), kolizi (dějová zápleтка), krizi (vrchol zápletky), peripetii (nečekaný dějový zvrat) a rozřešení. (Koželuhová, 2024, str. 121)

Hlavní postava. Velký vliv a zároveň další kritérium má hrdina knihy. Hlavní postava nejlépe vystihuje hlavní myšlenku knihy a tím autorův záměr. Předškolní děti často tíhnou k identifikování se s hlavním hrdinou, proto je potřeba, aby hlavní postava korespondovala s dětským posluchačem. (Koželuhová, 2024, str. 122)

Kvalita jazyka. S dějem knihy souvisí i jazyková úroveň, kterou je kniha napsána. Dětem předškolního věku je vhodné vybírat knihy, které mají bohatý slovní obsah, díky kterému se dětem rozšiřuje slovní zásoba a rozvíjí jejich mluvnický projev. Je třeba sledovat, aby byl celý text v souladu s vývojovými fázemi dětí předškolního věku. Předčítaný text by se měl dobře číst a také by měl podporovat děti k utváření představ a imaginace. (Koželuhová, 2024, str. 123)

Ilustrace. Obrázková podpora v knize je pro dítě předškolního věku velmi důležitá. Ilustrace by měly odpovídat přečítanému textu, aby utvořily plnou představu čteného příběhu. Mimo jiné je zásadní, aby ilustrace nebyly příliš přehnané, protože během čtení se u dětí rozvíjí i estetické citění. (Koželuhová, 2024, str. 124)

Didaktický potenciál textu. Velmi podstatným kritériem při výběru vhodné literatury pro děti je zkoumání a hledání možnosti využití textu. K tomu se jednoznačně pojí tzv. smysl textu, co je v textu klíčové, co textem lze dítěti předat. (Koželuhová, 2024, str. 125)

Po výběru knihy je velmi důležitým krokem samotnou knihu přečíst a zvolit si cíl, co kniha dětem může předat. Vždy je třeba zhodnotit, zda jazyková úroveň textu odpovídá vývojové úrovni dětí. Pokud jsou v knize příliš složitá větní spojení, je nutné zamyslet se, aby nenarušily původní sdělení. (Krüger a Šafránková, 2021, str. 36)

Jak už bylo zmíněno výše, který přidává důležitost zvolení cíle samotné knihy, K. Krüger a K. Šafránková (2021, str. 17) rozdělují cíle na 3 možné:

Znalostní cíle. Při volbě tohoto cíle lze předpokládat, že dítě získá nové informace.

Dovednostní cíle. U dovednostních cílů rozvíjí dítě další dovednosti ve čtenářské oblasti.

Postojové cíle. Tyto cíle se většinou volí, pokud samotný text knihy polemizuje nad mravními rozporů nebo představuje dětem podstatné hodnoty naší společnosti.

Během výběru knih se lze inspirovat na stránkách tomu určených, které usnadní sáhodlouhé hledání na „vlastní pěst“ z titulů, které v průběhu roku na trhu vyjdou. Velký prostor k hledání inspirace zaujímá reklama, která si vybraný titul zpropaguje. Ale je zapotřebí myslet, že ne vždy kladná recenze potvrzuje kvalitu knihy. Avšak reklama se většinou orientuje na nakladatelství, která jsou v dnešní době známější, a tak se k titulům z menších nakladatelství běžný čtenář nemusí dostat. Proto se lze inspirovat prostřednictvím sledování udělování cen za literaturu, případných webových stránkách zaměřených na literaturu nebo také souhrnné monografie autora R. Malého. (Koželuhová, 2024, str. 135)

Tato část práce popisuje kritéria, která mohou pomoci při výběru vhodného titulu knihy pro děti předškolního věku, jelikož je v dnešní době velmi náročné vybrat z takového množství knih, které jsou na trhu. Těmi, kritérii jsou téma knihy, hlavní myšlenka, děj knihy, hlavní postava, kvalita jazyka, ilustrace a didaktický potenciál textu. Vždy je třeba zohlednit

pro jakou skupinu předškolních dětí se text vybírá, aby text knihy odpovídal vývojové úrovni dětí. K výběru vhodné literatury pro děti mohou pomoci různé zdroje, např. sledování oceňovaných knih za literaturu nebo internetových stránek věnujícím se literatuře pro děti aj.

3.3 Metodika práce s knihou

Kapitola Metodika práce s knihou se zabývá vybranými metodami, které lze využít při rozvoji čtenářské pregramotnosti u dětí. V této kapitole jsou popsány metody, jež souvisí s tématem práce a byly využity v přípravách ve výzkumné části práce.

K metodice práce s knihou patří i tzv. formy scaffoldingu. V předškolním období mají tyto formy významnou roli během předčítání, jedná se totiž o práci s ilustrací či rekvizitou, formulování otázek pedagogem či využití dramatických činností k navození daného prožitku, který je podstatný pro dějovou linku příběhu. Jedná se tak o formu, díky které se ze čtení příběhu dětem, stane čtení příběhu s dětmi a dítě a dospělý tak prožívají příběh naplno a vedou o něm diskusi. (Koželuhová, 2022, str. 17) Mezi formy scaffoldingu patří již zmíněná práce s obrázkem či rekvizitou, tak kladení otázek učitelem. Právě učitel má významnou roli ve formulování otázek takovým způsobem, který povzbuzuje děti k učení a motivuje je k přemýšlení a podporuje děti k hledání vlastních otázek, které se týkají příběhu. (Koželuhová, 2022, str. 19)

Jednou z možností, jak pracovat s knihou a dětmi předškolního věku, je využití třífázového modelu výuky, která se nazývá E-U-R. Je to forma práce, která je založena na třech fázích výuky:

E – evokace neboli aktivity, které navodí atmosféru před samotným čtením. Během evokace jde o předávání základních informací dětem o daném tématu v knize, zároveň jde o fázi, ve které lze zjistit, jaké dosavadní znalosti o tématu děti mají. (Krüger a Šafránková, 2021, str. 45)

U – uvědomění si významu čtených informací neboli aktivity, které doprovází během čtení. V této fázi je velmi důležité snažit se děti podnítit k větší aktivitě, motivovat je vhodnými otázkami k přemýšlení nad daným tématem nebo jim pomoci pochopit, jaký význam pro ně dané téma má. (Krüger a Šafránková, 2021, str. 46)

R – reflexe neboli aktivity, které jsou prováděny po dokončení čtení. (Krüger a Šafránková, 2021, str. 45) V této části výuky, která následuje po dočtení příběhu, děti rozjímají nad tématem a přemýšlí, co se prostřednictvím příběhu dozvěděly. (Krüger a Šafránková, 2021, str. 47)

Při práci s knihou s dětmi předškolního věku je vhodné rozvíjet vybrané čtenářské strategie. Čtenářské strategie je „*soubor jasně definovaných a předem promyšlených kroků*“, které předchází dosažení daného cíle. (Koželuhová, 2022, str. 13) Čtenářské strategie tedy reprezentují systematický plán, díky kterému dojde k úplnému porozumění textu. (Koželuhová, 2022, str. 13) Při výběru vhodných čtenářských strategií je třeba se zamyslet nad strukturou předčítaného textu. Je-li text příliš krátký, je pak vhodné zvolit pouze jednu čtenářskou strategii. Opakovanou chybou pedagogů během vybírání čtenářských strategií pak bývá, že se snaží pracovat se všemi. (Koželuhová, 2022, str. 54) V následující části práci jsou uvedeny a popsány čtenářské strategie dle E. Koželuhové (2022, str. 55–56), které byly použité v přípravách k výzkumné části práce:

Vizualizace. Tato čtenářská strategie souvisí s pomocí dítěti vytvořit mentální obraz k přečtenému textu. Dítě je schopné utvořit mentální představu na základě přečteného textu nebo dokáže vybrat vhodnou ilustraci k informacím z textu, zvládne vyjádřit postavu nebo děj podle informací uplatněných přímo v textu. Vhodným příkladem je, když učitelka děti motivuje k výběru vhodného obrázku na základě přečteného textu a dítě vybírá z více možností předložených obrázků nebo kresba podle informací ze čteného textu. (Koželuhová, 2022, str. 55)

Předvídání. Tento typ strategie pomáhá dítěti podle ilustrace či přečteného textu predikovat, jak bude příběh pokračovat. Příklad této strategie je, učitelka na základě přečteného textu pokládá dětem podnětné otázky, které se týkají pokračování příběhu, dítě pak z informací, které se již v textu dozvědělo, logicky usuzuje, co se stane dál. (Koželuhová, 2022, str. 55)

Shrnování. Tato čtenářská strategie, která se většinou využívá po přečtení příběhu, pomáhá dítěti se lépe zorientovat v již přečteném textu. Dítě zrekapituluje, o čem příběh byl nebo dokáže vytyčit důležité momenty z příběhu. Příkladem je využití klíčových obrázků z příběhu, které dítě zvládne chronologicky seřadit a jejich základě převyprávět příběh. (Koželuhová, 2022, str. 56)

Kladení otázek. Při vhodném kladení otázek pomůže učitelka dítěti při vytváření vhodných otázek doplňující informace související s přečteným textem. Dítě tak motivujeme ke kladení vhodných otázek, které ho napadnou v souvislosti s textem. Například v knize o žirafách se učitelka dítěte zeptá, jestli děti ví, jak žirafa spí. Touto vhodnou otázkou v dítěti evokuje další otázky k tématu, jestli se žirafě zdají sny, zda leží či jak dlouho spí. (Koželuhová, 2022, str. 56)

Tato podkapitola shrnuje různé metody při práci s knihou a dítětem předškolního věku. V podkapitole jsou vybrány pouze metody, které byly použity ve výzkumné části této práce. Asi nejvhodnější a neužívanější metodou během přecítání je metoda E-U-R, přičemž E znamená evokace, kterou doprovázejí aktivity před samotným čtením, U znamená uvědomění si významu dostávaných informací a R znamená reflexe, kterou zakončují činnosti po skončení čtení. Celá podkapitola je doplněna o tzv. čtenářské strategie, které byly využity v jednotlivých přípravách praktické části.

4 Další možné metody zprostředkování daného tématu dětem

Tato kapitola se zaměřuje na další možné metody výuky, které umožňují zprostředkovávat dětem předškolního věku téma umírání a smrti. Mezi následující metody byly vybrány: rozhovor, dramatické činnosti, výtvarné činnosti a hudební činnosti. Kapitola je sepsána do bodů, ve kterých jsou popsány následující možnosti metod. Během předčítání je ideální propojit do lekce více metod, aby práce s knihou nebyla pouze statická. (Laufková a Goldmannová, 2020, str. 55)

Rozhovor. Metoda rozhovoru je jednou z variant umožňujících mluvení o smrti s dětmi předškolního věku. Během této metody, kterou lze rovněž nazvat empatickým rozhovorem, pedagog s dítětem vede rozhovor, prostřednictvím kterého může pedagog zjistit, jak se dítě cítí, dítěti umožňuje plné vcítění se do jeho aktuální situace a pozorně vnímá jeho potřeby. (Koťátková, 2014, str. 115)

Dramatické činnosti. Aktivita na dramatické bázi jsou vhodné pro zprostředkování tématu smrti dětem. Jelikož jedním z principů, které se využívají během dramatické výchovy, je možnost vytvořit dětem takovou situaci, kterou mohou naplno prožít a vytvořit si tak osobní zkušenost. Prožitek získaný tímto způsobem je mnohem silnější než slovní předávání informací. (Fiedlerová, Rejchrtová a Amirová, 2019, str. 30) Díky principům dramatické výchovy se může dítě po nastavení duševní rovnováhy dostat do situací, kdy dokáže druhým sdělit, jak se cítí a na základě těchto prožitků jednat. (Fiedlerová, Rejchrtová a Amirová, 2019, str. 32)

Hudební činnosti. Mezi následující metody, kterými lze zprostředkovávat dané téma dětem, spadají právě ty hudební. Dítě prostřednictvím hudby může vyjádřit své sebe samo, různé myšlenky, nápady či city. Toto znázornění prostřednictvím hudby se často nazývá „*hudební expresí*“. (Sedlák a Váňová, 2013, str. 330)

Výtvarné činnosti. Jednou z možností, prostřednictvím kterého lze probírat s dětmi téma smrti, jsou právě výtvarné činnosti. Výtvarné znázornění může být dobré k vyjádření různých momentálních pocitů a celkového emočního rozpoložení dítěte. To, jakým způsobem dítě znázorní své pocity závisí na jeho výtvarném umu a kognitivních schopnostech. Emoční rozpoložení může dítě znázornit pomocí různých detailů, pozicí

postavy ve výtvarném díle nebo úplným uspořádáním obrázku. Celkový emoční stav dítěte pak může dítě vyobrazovat i skrze obsah a kontext ve svém díle (např. modré nebe se slunce symbolizuje dobrou náladu, naopak déšť s mraky znamená pocit nepohody a negativní náladou). (Vágnerová, 2017, str. 69)

5 Téma smrti v RVP PV

Tato kapitola se věnuje rozboru Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) a hledá souvislosti s tématem smrti v tomto dokumentu, jelikož se explicitně toto téma v RVP PV nevyskytuje. Dokument RVP PV „*vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro předškolní vzdělávání.*“⁶ Dále pak RVP PV „*stanovuje elementární vzdělanostní základ, na který navazuje základní vzdělávání.*“⁷ V této diplomové práci byl využit dokument RVP PV nově revidovaný ke 14.1. 2025, podle kterého mohou mateřské školy vzdělávat až od 1.9. 2025.⁸

V nové verzi RVP PV se však vyskytují termíny rozšiřující dovednosti v oblasti čtenářství. K tomu spadá konkrétně kapitola v dokumentu RVP PV na str. 17 s názvem „*Čtenářská gramotnost*“, která vymezuje pojem čtenářské gramotnosti a vysvětluje uvedení pojmu do dokumentu. (RVP PV, 2025, str. 17) Dále se předčtenářským dovednostem věnuje podkapitola v RVP PV v kapitole vzdělávací oblasti „*Dítě a jeho psychika*“, konkrétně „*Přečtenářské dovednosti*“, která se zaměřuje, co by mělo dítě ukončující předškolní vzdělávání zvládat v této oblasti. (RVP PV, 2025, str. 33)

V následujících podkapitolách byly vybrány klíčové kompetence a vzdělávací oblasti, které by mohly souviset s tématem smrti v předškolním vzdělávání. U klíčových kompetencí byly vybrány následující:

Klíčová kompetence k učení. Dítě ukončující předškolní vzdělávání „*uplatňuje získané poznatky a zkušenosti v praktických situacích.*“ (RVP PV, 2025, str. 20)

Pokud je s předškolním dítětem pravidelně mluveno o tématu smrti, do kterého spadá i jak se pozůstalý cítí, když se setká se smrtí blízkého, tak lze předpokládat, že dítě dokáže adekvátně reagovat na jeho pocity a stavy, které pozůstalého doprovázejí. Dítě pak dokáže i v těchto situacích reagovat takovým způsobem, že dokáže např. pozůstalého utěšit, vyslechnout aj.

⁶ Rámcový vzdělávací program [online]. [cit. 2025-03-03]. Dostupné z: <https://prohlednout.rvp.cz>

⁷ Rámcový vzdělávací program [online]. [cit. 2025-03-03]. Dostupné z: <https://prohlednout.rvp.cz>

⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. [cit. 2025-03-04]. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-2025>

Klíčová kompetence komunikační. Dítě, které ukončuje předškolní vzdělávání, „*se vyjadřuje různými způsoby*“ a „*klade otázky a hledá na ně odpovědi.*“ (RVP PV, 2025, str. 21)

I v tomto případě by se první zmíněná dovednost mohla odrazit v tématu smrti v následujícím případě, pokud dítěti zemře někdo blízký a nedokáže dané pocity slovně popsat, může je vyjádřit prostřednictvím jiných činností, např. výtvarných, hudebních či dramatických. Druhá zmiňovaná dovednost se pojí s tématem smrti, že i dítě, kterému zemře blízký může mít spousty otázek, kam zemřelí odešel, vrátí se někdy aj. Pravidelným zprostředkováním tématu dětem může pomoc nalézt odpovědi na tyto otázky např. pomocí odborné literatury pro děti.

Klíčová kompetence osobnostní a sociální. Dítě ukončující předškolní vzdělávání „*žádá o pomoc vrstevníky či dospělého*“ a „*se chová empaticky a projevuje ohleduplnost k druhým.*“ (RVP PV, 2025, str. 23)

V této klíčové kompetenci se vyskytují dvě dovednosti, které lze spojit a rozvíjet prostřednictvím tématu smrti. V první kompetenci lze umožnit dětem pomocí různých činností, které souvisejí s pocity doprovázející pozůstalé. Dát dítěti do podvědomí, že stavy, které doprovází pozůstalé po smrti blízké osoby, jsou v pořádku a je důležité si umět říci o pomoc, aby na tyto pocity nebyli pozůstalí sami. V druhé kompetenci je podstatné děti seznámit s vnitřními stavy, které člověk prožívá po ztrátě blízké osoby, a následně uvést dětem typy, kterými mohou tomuto člověku pomoci ke zvládnutí zármutku.

Klíčová kompetence k podnikavosti a pracovní. Dítě předškolního věku ukončující preprimární vzdělávání „*přistupuje ke změnám jako k příležitostem.*“ (RVP PV, 2025, str. 24)

Smrt v životě dítěte, mladistvého i dospělého člověka je velkou změnou. Lze předpokládat, že taková změna je velká a třeba k ní nějakým způsobem přistoupit. Podpůrnými materiály pro děti je možné děti seznámit s velkým množstvím typů, které jim mohou pomoc při setkání se smrtí blízké osoby, např. vhodnou literaturou, konkrétně knihou „*Když dinosaurům někdo umře*“, která v sobě ukrývá spoustu odpovědí a může tak pomoci dětem vyrovnat se s tak velkou změnou.

Klíčová kompetence k řešení problémů. Dítě ukončující předškolní vzdělávání „řeší jednoduché problémové situace na základě předchozí zkušenosti“ a „vymýšlí a zkouší různá řešení problémů a situací.“ (RVP PV, 2025, str. 25)

Když někomu zemře blízký lze to označit za problémovou situaci, se kterou se mohou setkat i děti v předškolním věku. V tomto případě je třeba děti seznámit s možnostmi, jak s dětmi či dospělými, kteří si procházejí zármutkem, mluvit. Nabídnout dětem škálu činností, které vedou ke zmírnění zármutku (prohlížení fotek, zasazení stromu, nakreslení obrázku aj.). Dětem lze předložit více možností, aby samo mohlo zkoušet nabídnout pomoc ostatním a seznámit je s faktem, že jedno řešení nemusí stačit.

V následující části této kapitole jsou uvedeny vzdělávací oblasti, které lze propojit s tématem smrti v předškolním vzdělávání. Byly vybrány tyto vzdělávací oblasti:

Dítě a jeho psychika – Sebepojetí, autonomie a emoce. Dítě předškolního věku je vedeno k dosažení tohoto vzdělávacího cíle, dítě ukončující předškolní vzdělávání „se orientuje v základních emocích a pocitech“ a „vhodně projevuje emoce vůči sobě, blízkým a cizím osobám.“ (RVP PV, 2025, str. 31)

Při setkání se smrtí, blízké doprovází velký zármutek. Pro děti je stěžejní seznámit je s pocity, které prožívají pozůstalí, popřípadě samo dítě, pokud mu někdo blízký zemře. Jako prevence je tedy důležité mluvit o tématu smrti a předat dětem související informace pomocí různých metod a technik, např. vhodných emočních karet, vhodnou literaturou prostřednictvím kombinovaných činností jako jsou dramatické, hudební či výtvarné doprovázený o tematické rozhovory s dětmi. Druhý cíl, ke kterému je dítě ukončující předškolní vzdělávání vedeno, souvisí opět s pomocí pozůstalým. Dítě seznamuje s vhodnou komunikací s blízkými zemřelých, kteří procházejí velmi náročným emočním obdobím. Je třeba dětem osvojovat základy empatických rozhovorů, kterými se připravují na tento typ komunikace a pozůstalými, např. pomocí loutek, kterým se snaží děti pomoci od zármutku aj.

Tato kapitola shrnuje klíčové kompetence a vzdělávací oblasti z RVP PV, které se mohou týkat zprostředkování tématu smrti v předškolním vzdělávání. Vzhledem k tomu, že se téma smrti v samotném dokumentu explicitně nevyskytuje, tak v této kapitole byly vybrány pouze

ty kompetence a vzdělávací cíle, které by mohly s tématem smrti alespoň v nějaké míře souviset.

Závěr teoretické části

Teoretická část v první kapitole pojednává o problematice tématu smrti v dnešní době. Tato kapitola shrnuje důvody, proč je smrt v dnešní době tabuizované téma a porovnává rozdíly pojetí smrti v minulosti a dnešní době a zároveň vysvětluje termín umírání a termín smrti, jak z biologického, tak psychologického hlediska. Součástí první kapitoly je rovněž podkapitola, která se týká specifík dětského myšlení, které následně napomáhají čtenáři vysvětlit vnímání smrti očima dítěte předškolního věku. Z celé první kapitoly tak vyplývá, že je i pro nejmenší děti důležité vedení rozhovorů na toto téma, protože i malé dítě by mělo prožít zármutek nad ztrátou milované osoby, i když jiným způsobem, než truchlí dospělý.

Další kapitola pak shrnuje možné tituly literatury pro děti, které se zaměřují na téma smrti. Tituly, které byly vybrány v teoretické části práce, jsou knihy pro děti, jež byly použity v rámci výzkumné části této práce. Názvy knih jsou tak označeny jako podkapitoly druhé kapitoly a seznamují čtenáře s dějem knihy a část podkapitoly je věnována vzhledu knihy, popřípadě vyzdvihuje momenty v knize, které popisují vhodnost ke specifickým vývojové fáze dítěte předškolního věku.

Třetí kapitola se věnuje přečítání s dítětem předškolního věku, které ještě nedovedou číst, vyzdvihuje důvody, proč číst s předškolními dětmi a uvádí kritéria, která mohou pomoci při výběru knihy pro děti. Čtenáře tato kapitola seznámí s metodikou práce s knihou a dítětem předškolního věku. Následující kapitola se týká dalších možných metod, kterými lze zprostředkovávat téma smrti dětem předškolního věku. Jednotlivé metody jsou v kapitole popsány, avšak z nich vyplývá, že pro porozumění tématu je nejvhodnější dané metody kombinovat.

Poslední kapitola teoretické části se zabývá dokumentem RVP PV, který určuje klíčové kompetence a vzdělávací cíle pro předškolní vzdělávání. Vzhledem k nově revidovanému RVP PV ze 14.1. 2025 byl k aktuálnosti práce využit právě tento nově vzniklý dokument. Z kapitoly pro čtenáře vyplývá, že s tématem umírání a smrti se v tomto dokumentu explicitně nepracuje, a proto jsou v kapitole pouze vybrané klíčové kompetence a vzdělávací oblasti, které do určité míry souvisí s tématem práce.

VÝZKUMNÁ ČÁST

6 Vymezení výzkumného cíle a výzkumných otázek

Hlavním cílem diplomové práce je rozšíření povědomí o tématu smrti v předškolním vzdělávání prostřednictvím literatury pro děti.

Dílčím cílem výzkumu je zmapování situace ohledně zprostředkování tématu smrti v předškolním vzdělávání pomocí dotazníkového šetření. Na základě dotazníkového šetření bylo vybráno 5 knih pro děti s tématem smrti a vytvořeny lekce korelující s tématem umírání a smrti. Po vytvoření lekcí byly vybrány kolegyně, kterým byly lekce nasdíleny k realizaci. Ve vztahu k cílům diplomové práce byly definovány tyto výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem pracují učitelé v mateřské škole s daným tématem?
2. Jaké jsou znalosti a postoje dětí předškolního věku o tématu smrti před výzkumem?
3. Jaké jsou znalosti a postoje dětí předškolního věku o tématu smrti po výzkumu?
4. Jak se osvědčily navržené lekce k tématu smrti a umírání při realizaci ve vybraných mateřských školách?

6.1 Metodologie výzkumu

Tato podkapitola se zabývá popisem výzkumného designu, který byl zvolen pro tuto práci. K naplnění dílčího cíle výzkumu, který sloužil ke zmapování situace ohledně zprostředkovávání tématu umírání a smrti v předškolním vzdělávání, byl zvolen dotazník. K naplnění ostatních dílčích cílů a výzkumných otázek byl zvolen kvalitativní design výzkumu, který má potenciál jít více do hloubky daného tématu.

6.1.1 Metody a zdroje sběru dat

K zodpovězení výzkumných otázek a splnění cíle výzkumu byly využity následující metody sběru dat.

Dotazník. Jedná se o jednu z nejrozšířenějších metod užívaných pro pedagogický výzkum. Dotazníkové šetření je nástrojem k získávání dat dotazovaných, který v sobě často zahrnuje i zjištění jejich názorů a postojů k dané problematice, o kterou se dotazovaný zajímá. (Skutil a kol., 2011, str. 80) Tato metoda byla zvolena ke zmapování situace zprostředkovávání tématu umírání a smrti dětem v předškolním vzdělávání. Dotazník obsahoval celkem 5

otázek, které byly uzavřené, uzavřené s možností výběru a otevřené. V dotazníku byly respondentům uvedeny následující otázky v online formě uchovány na zabezpečeném datovém uložišti v souladu s pravidly akademické půdy dané zákonnými normami, které vedly k naplnění dílčího cíle výzkumu:

1. Zprostředkováváte téma smrti v předškolním vzdělávání? – s možnostmi odpovědi ano, pravidelně; ano, ojediněle či ne.

2. Pokud ne, jaký je důvod? – v této otázce měli respondenti možnost výběru z následujících možností:

Téma smrti do výuky v předškolním vzdělávání nepatří.

Nedostatečná znalost tématu.

Málo výukových materiálů vhodných pro děti v předškolním vzdělávání.

Téma smrti pro děti předškolního věku není vhodné.

Strach z reakce rodičů.

Příliš osobní téma.

Jiné.

3. Pokud téma dětem zprostředkováváte, jakým způsobem? – v této otázce měli respondenti rovněž možnost výběru:

Tematicky vedeným rozhovorem.

Vhodnou literaturou pro děti s tématem smrti.

Výtvarnými činnostmi.

Hudebními činnostmi.

Dramatickými činnostmi.

Jiné.

4. Znáte nějaký titul knihy pro děti s tématem smrti, pokud ano, jaký? – u této otázky byla využita možnost stručné odpovědi.

5. Pokud máte zkušenost s tématem smrti v předškolním vzdělávání, můžete se se mnou podělit o tuto zkušenost podělit? (jak se Vám s téma zprostředkovávalo, co se osvědčilo, co se neosvědčilo) – v této otázce měli dotazovaní možnost se rozepsat a podělit o zkušenosti ze zprostředkování tématu smrti dětem.

Návrh a realizace lekcí. Na základě dotazníkového šetření bylo vybráno 5 titulů literatury pro děti s tématem smrti a byly vytvořeny lekce, které byly sepsány tak, aby vedly k naplnění cílů a výzkumných otázek této práce. Výukové lekce byly sestaveny podle modelu E-U-R se zaměřením na rozvoj vybraných čtenářských strategií v teoretické části práce (viz v podkapitole 3.3). Ve zprostředkovaných lekcích bylo uvedeno 6 otázek souvisejících s kontextem jednotlivých knih:

Otázky v lekcích pokládány před samotnou prací s knihou:

1. „*O čem si myslíte, že knížka bude?*“
2. „*Víte něco o smrti?/Víte, co znamená, když někdo umře?*“

Následující otázka byla pokládána v průběhu lekce:

3. „*Co vidíte na obrázku?*“

Poslední otázky se týkaly závěru lekce po dočtení knihy:

4. „*O čem příběh byl?*“
5. „*Co jste se z příběhu dozvěděli o smrti?*“
6. „*Jak můžete pomoc někomu, komu někdo zemřel?*“

Evaluace lekcí. Evaluace má mnoho cílů, jedním z podstatný však je poskytovat opětovné hodnocení a přinášet poučení ze zprostředkovaných aktivit. (Hendl a Remr, 2017, str. 272) „*Provedení evaluace obvykle tvoří součást uceleného procesu provádění konkrétních intervencí, jež jsou obecně chápány jako soubor opatření, jejichž cílem je změna či formování chování jednotlivců.*“ (Hendl a Remr, 2017, str. 271)

V této diplomové práci byl využit typ evaluace dle předmětu, která se zaměřuje jak na evaluaci procesu, tak na evaluaci výsledku, konkrétně evaluace efektu. Jedná se o tradiční typ evaluačního šetření. „*Tento typ evaluace se tedy zaměřuje především na popis, exploraci*

a stanovení změn, které nastaly u cílové skupiny či jiných zainteresovaných stran v důsledku působení dané intervence.“ (Hendl a Remr, 2017, str. 283) Jako klíčový smysl evaluace výsledku se pokládá analýza změny v chování jednotlivců skupiny, bezprostředně poté, co na nichž bylo intervenční působení prováděno. Dle J. Hendla a J. Remra (2017, str. 283–284) je třeba nahlížet na 3 druhy efektů: výstupy, výsledky a dopady:

Výstupy. Jedná o efekty, které jsou posuzované v rámci dílčích činností, které působí na jednotlivce cílové skupiny. (Hendl a Remr, 2017, str. 283)

Výsledky. Analýza výsledků popisuje změny chování jednotlivců ve skupině, ihned po skončení daného intervenčního působení. Avšak během analýzy výsledků mohou vyvstat určité komplikace (Hendl a Remr, 2017, str. 284):

1. *„Nepřesnost zachycení změny chování cílové skupiny.“* Pozorovat dlouhodobě změny v chování jednotlivců v cílové skupině je takřka nemožné, a proto může dojít k vychýlení výsledků u vybraných cílových skupin. V určitých situacích může dojít i k hodnocení výsledků předaných pouze přes *„verbální report“*, ve kterém zúčastnění předávají informace o změně svého chování sami. Je třeba také zohlednit, že chování jednotlivců se může časem měnit a tím pádem se evaluace výsledků do doby určené nemusí zcela podařit. (Hendl a Remr, 2017, str. 284)
2. *„Některé výsledky jsou neočekávané.“* U výsledků, které v rámci výzkumu očekáváme je velmi jednoduché vyvodit závěr, který pak potvrzuje očekávané výsledky nebo naopak vyvrátit tvrzení předem stanovené. U neočekávaných výsledků je pak velmi složité už jen samotná identifikace. (Hendl a Remr, 2017, str. 284)
3. *„Motivace ke změně chování stojí mimo rámec posuzované intervence.“* Je velmi složité rozlišit výsledky intervenčního působení na jednotlivce v cílové skupině, kterých chování se změnilo působením této intervence od těch, jejichž chování by změnilo i bez ohledu na proběhlou intervenci. (Hendl a Remr, 2017, str. 284)

Analýza výsledků této diplomové práce popisuje změny v chování jednotlivců ve skupině ihned po zprostředkování lekce, přičemž k analýze byly užity otázky v rámci příprav, a to konkrétně – *„O čem příběh byl?“*, *„Co jste se z příběhu dozvěděli o smrti?“* a *„Jak můžete pomoc někomu, komu někdo zemřel?“*. Těmto otázkám předcházely otázky na začátku lekce,

kteřé byly následně porovnány s otázkami po skončení lekce., na základě, kterých bylo možné zanalyzovat změnu znalostí a postojů v chování dětí.

Tato podkapitola popisuje nástroje, které sloužily k uskutečnění cílů této diplomové práce. K naplnění výzkumných cílů a otázek bylo tedy využito dotazníkového šetření, která vedla ke zmapování situace zprostředkování tématu smrti v mateřských školách, dále byly pak využity metody čtenářských strategií k návrhů lekcí (viz podkapitola 3.3 v teoretické části), posledním zvoleným nástrojem bylo evaluační šetření.

6.1.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Nejdříve byl vytvořen dotazník, který byl zaslán do několika mateřských škol primárně v hlavním městě Prahy, dále pak Středočeského kraje a následně byly vybrány kraje na severovýchodní části České republiky – Pardubický, Královehradecký, Liberecký a nakonec Ústecký, který podle analýzy vykazuje vysokou úroveň socioekonomického znevýhodnění.⁹

Následně bylo vybráno 5 knih s tématem smrti, které byly nasdíleny kolegyním, jež souhlasily s výzkumem. Přičemž kolegyně, které realizovaly lekce, byly vybrány z následujících krajů – Praha, Středočeský kraj, Liberecký kraj a pro větší rozsah práce byla vybrána kolegyně, která pracuje v české mateřské škole v zahraničí (konkrétně ve Švýcarsku). Dále byly vybrány kolegyně, které pracují v typově odlišných mateřských školách, a to konkrétně:

Lekce 1 byla zprostředkována kolegyní, která pracuje v malé vesnické mateřské škole ve Středočeském kraji s alternativním programem Začít spolu.

Lekce 2 byla zprostředkována kolegyní pracující v zahraniční České mateřské škole bez hranic.

Lekci 3 zprostředkovávala kolegyně, která pracuje v poměrně velké státní mateřské škole nacházející se na Praze 7.

Lekci 4 realizovala kolegyně z mateřské školy na Praze 13 specializující se na práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem.

⁹ Mapa vzdělávání. [online] [cit. 2025-03-14]. Dostupné z: <https://mapavzdelavani.cz/socialni-problemy?map=handicap>

Lekce 5 byla zprostředkována kolegyní, jež pracuje v klasické mateřské škole v Libereckém kraji.

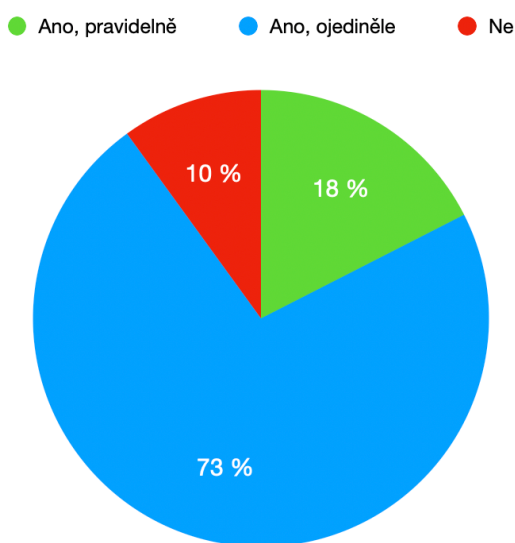
Lekce byly distribuovány dětem v předškolním vzdělávání ve věku 5 až 6 let. K realizaci lekcí byly vybrány děti v tomto věku, protože mladší děti s ohledem na vývoj myšlení ještě tak abstraktní téma nedokáží uchopit a nechápou, že smrt je konečná a nezvratná (viz v podkapitole teoretické části 1.2). Předpokládaný počet dětí ve skupině byl 5 až 10 dětí pro relevantní odpovědi výsledků výzkumné části. Lekce byly nahrány na diktafon a poté evaluovány.

7 Výsledky výzkumného šetření

7.1 Dotazníkové šetření

Během dotazníkového šetření odpovědělo celkem 40 respondentů z vybraných mateřských škol v krajích uvedených v podkapitole 6.1.2. Na základě odpovědí byly vyhodnoceny tyto výsledky:

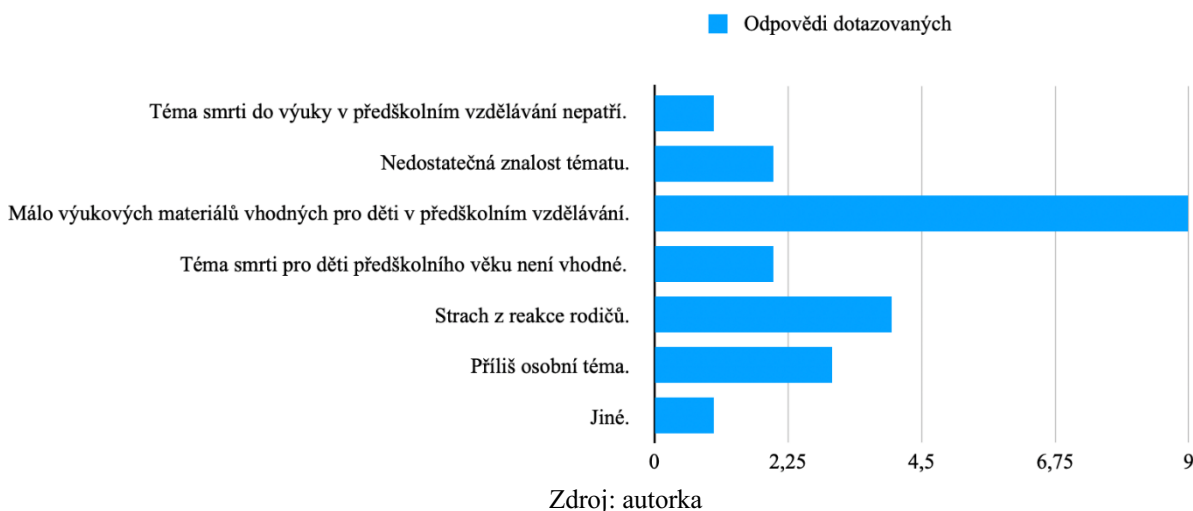
Graf č.1: Záznam odpovědí respondentů na zprostředkovávání tématu smrti dětem v předškolním vzdělávání v koláčovém grafu.

Zdroj: autorka

Z grafu je patrné, že respondenti téma zprostředkovávají, ale pouze ojediněle. Na otázku „Zprostředkováváte dětem téma smrti v předškolním vzdělávání?“ odpovědělo pouze 7 respondentů, že téma smrti dětem zprostředkovávají pravidelně. Nejvíce respondentů, tj. 29, uvedlo, že s tématem pracují jen ojediněle. Respondenti uváděli, že s tématem pracují pouze pokud děti projeví o dané téma zájem, a to pouze v rámci tzv. *mikrointerakcí* – při uklízení lehátek dojdou svévolně k tématu smrti, tak s dětmi vedou tematický rozhovor nebo když nějakému dítěti ve třídě umře, např. prarodič či domácí mazlíček. Uvedení dotazovaní tak nepracují s tématem systematicky, ale pouze nahodile a vycházejí ze zájmu dětí. Poslední 4 respondenti s tématem nepracují vůbec.

Graf č. 2: Z jakého důvodu respondenti nechtějí téma dětem zprostředkovávat.

Na druhou otázku v dotazníkovém šetření odpovídali pouze respondenti, kteří s tématem smrti pracují pouze ojediněle anebo vůbec. Na otázku, z jakého důvodu nezprostředkovávají pedagogové téma smrti dětem předškolního věku odpovědělo 22 respondentů. Nejvíce respondentů odpovědělo, tj. 9, že s tématem nemohou pracovat, protože se domnívají, že existuje málo výukových materiálů vhodných pro předškolní děti. Dále uvedli 4 dotazovaní, že nechtějí téma otevírat z důvodu strachu z reakce rodičů. Tři dotazovaní odpověděli, že téma smrti je pro ně příliš osobní a z toho důvodu jej nechtějí s dětmi otevírat. Dva respondenti odpověděli, že téma smrti nezprostředkovávají, protože nemají dostatečnou znalost ohledně tématu a další dva dotazovaní uvedli, že téma smrti pro děti předškolního věku není vhodné. Po jedné odpovědi pak zůstala první možnost, která uvádí, že téma smrti do předškolního vzdělávání nepatří a možnost odpovědi jiné, v němž uvedla respondentka, že téma smrti s dětmi otevírají pouze pokud dítěti zemře někdo blízký nebo domácí mazlíček.

Tabulka č. 1: Odpovědi respondentů, kteří téma smrti zprostředkovávají, uvádějí, jakým způsobem.

Možnosti odpovědí	Počet odpovědí respondentů
Tematicky vedeným rozhovorem.	28
Vhodnou literaturou pro děti s tématem smrti.	19
Výtvarnými činnostmi.	3
Hudebními činnostmi.	4
Dramatickými činnostmi.	7
Jiné.	7

Zdroj: autorka

Na otázku: „Pokud téma dětem zprostředkováváte, jakým způsobem?“ odpovědělo 35 respondentů, kteří mohli zaškrtnout odpovědi z více možností. Nejvíce respondenti odpovídali, že téma smrti dětem zprostředkovávají tematicky vedeným rozhovorem. Dále velké množství dotazovaných, tj. 19, odpovědělo, že k tématu používají vhodnou tematickou literaturu pro děti. Dále 7 respondentů uvedlo, že s tématem pracují pomocí dramatických činností, 4 dotazovaní pak uvedli možnost využití hudebních činností a pouze 3 respondenti odpověděli, že ke zprostředkovávání tématu užívají výtvarné činnosti. K odpovědi „Jiné.“ se vyjádřilo 7 respondentů, kteří uvedli konkrétní druhy činností, jež jim pomáhají s realizací tématu smrti: *výpravy na hřbitov, stavba hřbitova z kostek, spontánní mikrointerakce dětí (např. při úklidu lůžkovin dojde na téma o prarodičích, někdo už je nemá a proč, děti sdílí, kde a jak se nachází).*

Tabulka č. 2: Odpovědi navrhaných titulů literatury pro děti s tématem smrti.

Tituly poskytnuté respondenty	Počet odpovědí
„Anna a Anička“	7
„Když dinosaurům někdo umře“	7
„Návštěva malé smrti“	7
„O smrti smrt'oucí“	2
„Myši patří do nebe“	2
„O červené Karkulce“	1
„Ruce pryč od koloběhu života“	1
„Kostík hledá přátele“	1
„Máváme ti, dědo“	1
„Broučci“	1
„Malá mořská víla“	1

Zdroj: autorka

V tabulce jsou zaznamenány odpovědi respondentů na otázku „Znáte nějaký titul knihy pro děti s tématem smrti, pokud ano, jaký?“. Respondenti uvedli uvedené názvy titulů, některé z nich, které byly následně vybrány pro návrh lekcí. Nejvíce respondenti odpovídali následující názvy titulů: „Anna a Anička“, „Když dinosaurům někdo umře“ a „Návštěva malé smrti“. Všechny tyto tituly literatury pro děti byly vybrány pro návrhy lekcí. Jedná se o kvalitní současnou literaturu pro děti, z nich první dva tituly vyšly v nakladatelství Cesta domů a poslední v nakladatelství Baobab. Zatímco první titul (Anna a Anička) je z české produkce, další dva jsou překlady ze zahraničí. Další dva tituly knih, kteří dotazovaní uvedli alespoň ve dvou odpovědích, byly: „O smrti smrt'oucí“ a „Myši patří do nebe“. A následující tituly byly uvedené vždy pouze jednou od dalších respondentů, přičemž se zde objevily i klasické folklorní pohádky, které sice smrt obsahují, ale ne jako dominantní téma či motiv: „O červené Karkulce“, „Kostík hledá přátele“, „Máváme ti, dědo“, „Broučci“ a „Malá mořská víla“.

Poslední otázka v dotazníkovém šetření byla s možností stručné odpovědi, kdy se respondenti mohli podělit o své zkušenosti se zprostředkováváním tématu dětem (jak se jim téma zprostředkovávalo, co se jim osvědčilo, co se jim neosvědčilo). V této otázce odpovědělo 27 respondentů a na základě výpovědí respondentů byla vybrána možná

doporučení, jak k tématu smrti během zprostředkovávání přistupovat a vybrané tipy, které během realizování tématu osvědčily:

- Mít sobě téma smrti zpracované.
- Zjistit aktuální situaci ve třídě, zda nějaké z dětí neprožívá úmrtí v rodině.
- Mluvit s dětmi přirozeně o tématu smrti.
- Upřímnost, citlivý přístup a trpělivost ve vysvětlování.
- Období svátku Dušiček – tradice, které se s tímto obdobím pojí (zapalování svíček, vzpomínání na zemřelé pomocí fotografií či návštěvou hřbitova).
- Třídní vzdělávací plán zaměřený na téma Dušičky.
- Vycházka na hřbitov.
- Vhodná literatura propojená s dramatickými činnostmi za pomoci emočních kartiček.
- Výroba vlastního leporela inspirovaného knihou „Máváme ti, dědo“.
- Práce s knihou „Návštěva malé smrti“.

Z dotazníkového šetření je tedy zřejmé, že učitelé s tématem nepracují systematicky, ale pouze nahodile podle situace. Pouze 7 respondentů zprostředkovává dětem pravidelně v rámci tematických plánů. Většina respondentů uvedla, že s tématem pracují pouze ojediněle a z dotazníku tak vyplývá, že s tématem pracují jen v případě, že se smrt prožívá ve třídě nějaké dítě anebo pokud se samy děti tématu dotknou. Z poslední otázky z dotazníku tak byly vybrány pouze doporučující tipy, které se osvědčily v rámci zprostředkovávání tématu smrti dětem a slouží tak jako inspirace pro práci s dětmi a daným tématem.

7.2 Návrh, realizace a reflexe čtenářských lekcí s tématem smrti a truchlení

Vytvoření lekcí pro práci s knihou proběhlo podle modelu E-U-R (viz podkapitola 3.3 v teoretické části) s pomocí vybraných čtenářských strategií v kombinaci s převážně dramatickými činnostmi. Evaluace lekcí obsahují autentické odpovědi dětí i doplňující otázky učitelek, které lekce realizovaly a jsou zaznamenány kurzívou pro lepší přehled při čtení evaluací. Tučně a uvozovkami jsou pak označeny ty otázky, které posloužily ke komplexnímu porovnání znalostí a postojů dětí, jež se zúčastnily realizací jednotlivých lekcí.

7.2.1 Lekce 1: Anna a Anička

Lekce byla zprostředkována kolegyní pracující v mateřské škole s alternativním programem Začít spolu ve Středočeském kraji. Lekce se zúčastnilo 8 dětí ve věku 5 a 6 let a proběhla dne 6.11. 2025 v rámci tématu Dušičky, kterých se týkal celý týdenní tematický plán.

Navrhovaná příprava vychází z knihy pro děti „Anna a Anička“, která pojednává o narození malé holčičky, která dostane jméno po své babičce (Anna). V průběhu knihy malá Anička roste a sílí, zatím co stará Anna chřadne a stárne. Ke konci knihy babička Anna umře a malá Anička prožívá zármutek a snaží se jej za pomoci rodičů zpracovat.

Průběh lekce. Celá příprava začala otázkou „**O čem si myslíte, že knížka bude?**“. Děti tak odpovídaly pouze podle obalu knihy, který je laděný do růžové a žluté barvy.

Odpovědi dětí:

- *Může být třeba o zvířátkách.*
- *Nebo o lidech.*
- *Nebo o mostě.*
- *Bagru.*
- *O Spideym.* (poznámka autorky: animovaný superhrdina)
- *O zelenině.*
- *Že se potká žena a muž, kteří se do sebe zamilují.*
- *O stromu a květinách.*

Odpovědi dětí byly různorodé. Děti často odpovídaly svými oblíbenými zájmy. Některé děti se odpověďmi blížily tématu více, např. příběh o lidech, o zamilovaném páru, o stromu a květinách. Žádné z dětí neuvedlo příběh, že by se kniha mohla týkat konce života.

Další částí přípravy bylo pouhé přečtení názvu knihy „Anna a Anička“, následovalo prohlížení první ilustrace z knihy a předčítání. Děti byly velmi zaujaté, se zájmem sledovaly, co je na první stránce, hned začaly popisovat, co vidí na obrázku. Úvodní strana v knize popisovala začátek a konec všeho živého. Po přečtení metafory, že lidé na svět přicházejí a zase odcházejí, navázalo na otázku: *Co myslíte, že znamená, že lidé odcházejí?*. Děti automaticky začaly mluvit o smrti, což vyvolalo otázku „**Víte něco, co znamená, když někdo umře?**“.

Odpovědi dětí:

- *Že když umře, tak už nikdy nebude žít. Ale moje táta s mámou si myslí, že se pak můžou narodit ještě znovu.*
- *U nás umřel tátovi děda a my jsme si za něj zapálili svíčku, abychom na něj vzpomínali.*
- *A já si zase pamatuju, jak nám umřela kočička.*

Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že děti o tématu smrti již něco ví. Tato otázka vyvolala v dětech spousty rozmanitých odpovědí, o které se chtěly podělit.

Na další stránce v knize je obrázek narozeného miminka, opět děti začaly aktivně reagovat na ilustraci, popisovaly, co na ní je. Tuto stranu doprovázela aktivita, kdy ve třídě byla připravena kolébka s panenkou miminka a děti si následně mohly miminko pochovat k lepší navození atmosféry a vžití do příběhu. Děti na tuto činnost reagovaly velmi autenticky a všechny zúčastněné děti si chtěly miminko pochovat, respektovaly způsoby, jakými lze miminko chytit a po přinesení miminka z kolébky se hned automaticky ztišily. V knize se popisuje narození malé holčičky Anny. Děti hned aktivně reagovaly, že jméno holčičky je v názvu knihy. Následovalo přečítání z knihy, ve kterém bylo popisováno, že malá Anička rostla a sílila, učila se chodit a mluvit. Důležitou ilustrací z knihy je ta, na které je vyobrazena malá Anička s babičkou. Děti u ilustrace velmi rychle zareagovaly a popsaly, že je na ní Anička a její babička. Návodnou otázkou pak uvedli babičky jméno, které je rovněž v názvu knihy (Anna). Děti velmi autenticky popisovaly obrázek, na kterém byl strom ořešák, po celou dobu byly koncertovány a poslouchaly přečítaný text. V knížce se promítá vztah Aničky a její babičky (babička Aničce vypráví příběhy, Anička ji může „hopsat“ na klíně aj.), děti mluvily o tom, co s nimi dělá jejich babička, popisovaly vztah, jaký mají ke svým babičkám. Z obrázků děti poznaly, že babička stárne, na jedné straně byla babička ještě když chodila, na další už ji tatínek vezl na vozíku, poté už jen ležela. V půlce příběhu, když už babička jen spala se jedna dívka ze skupiny zeptala: *A co když babička na konci umře?*

V příběhu byl dětem ukázán tematický obrázek, na které je vyobrazena ležící babička, která umřela. Dílčím úkolem dětí byl popsat obrázek – „**Co vidíte na obrázku?**“. Přičemž děti uváděly, že babička leží na posteli, spí anebo zemřela. Děti vnímaly změnu barev ilustrací, do té doby byly ilustrace v knize pastelové a světlé. V ilustraci, kde je vyobrazena zesnulá

babička jsou již obrázky výrazně tmavší. Děti si rovněž všímaly, že je babička na obrázku před pohřbem oblečena do slavnostního oblečení a všude je spousta květin (interpretace dětí: *Je to tam hezky vyzdobené.*). Poté následovala diskuse, jak se Anička teď asi cítí. Děti odpovídaly, že je určitě hodně smutná. A na základě těchto rozhovorů bylo otevřeno podtéma, jak lze pomoci někomu, komu někdo zemřel (např. vzpomínáním u fotografií, zapalování svíček, návštěva hřbitova aj.).

K samotnému závěru lekce měly děti aktivitu – chronologické sestavení vybraných obrázků z příběhu. Děti dokázaly podle obrázků, na kterých se vyskytovala babička seřadit obrázky podle zhoršování zdravotního stavu staré Anny. Podle obrázků pak zvládly zrekapitulovat příběh od začátku do konce.

Poslední otázky doprovázené lekcí po přečtení knihy byly **„Dozvěděli jste se něco o smrti?“**. Přičemž děti odpovídaly již na začátku, že když někdo umře, tak se už nevrátí, ale někteří lidé věří, že se může znovu narodit. A otázka **„Jak můžete pomoc někomu, komu někdo zemřel?“**.

Odpovědi dětí:

- *Že si můžeš nakreslit obrázek, přiložit si ho k srdci a dál vzpomínat na babičku.*
- *Třeba bych se zeptala ty holčičky, jak ten, kdo umřel vypadal, a pak bych ji ten obrázek nakreslila a dala ji ho.*
- *Já bych se ji zeptala, jestli si se mnou nechce jít hrát, aby na to chvíli zapomněla.*
- *Já bych babičku oživil.* – na což ostatní děti reagovaly, že to už nejde.

Hodnocení lekce. V této skupince lze zhodnotit, že děti o smrti nějaké povědomí již mají. Většina dotazovaných dětí věděla, co znamená smrt ještě před samotným přečítáním knihy. Některé otázky z reakcí dětí byly příliš těžké na zodpovězení – např. otázka k závěru lekce „Dozvěděli jste se něco o smrti?“. V průběhu celé lekce byly děti velmi aktivní a lze hodnotit, že téma v nich do určité míry velmi rezonovalo.

Zpětná vazba kolegyně. S tématem se při realizaci lekce učitelce velmi dobře pracovalo, i přestože byla příprava spíše statická, děti dokázaly udržet po celou dobu pozornost. Před samotným otevíráním tématu byly ze strany učitelky lehké obavy ohledně otevření tak těžkého tématu před dětmi, avšak děti na téma reagovaly velmi autenticky a přirozeně. I

přestože byla kniha velmi metaforická, děti metafory v kontextu celé knihy chápaly a nebylo třeba dalšího vysvětlování. Samotný závěr knihy, kdy si Anička představuje, že mluví s duchem babičky, a tím způsobem zpracovává její smrt, nebyl použit, jelikož byl tento způsob pro děti předškolního příliš abstraktní a těžký pochopit.

7.2.2 Lekce 2: Když dinosaurům někdo umře

Tuto lekci zprostředkovala kolegyně, která pracuje v zahraniční české mateřské škole, konkrétně ve Švýcarsku. Výběr zahraniční mateřské školy byl zvolen kvůli většímu přesahu tématu práce. Lekce se zúčastnilo 10 předškolních dětí ve věku 5 a 6 let. Navržená příprava byla realizována dne 6. 11. 2025 v rámci tématu Dušiček, i přestože v zahraničí se tento typ svátku neslaví.

K navržené lekci byla využita kniha „Když dinosaurům někdo umře: Malá knížka o velkých starostech pro malé i velké.“ Kniha má edukační charakter a není psána jako pohádkový příběh. Na začátku knihy se popisují témata života a smrti, jak se může stát, že někdo umře (dlouhodobá nemoc, sebevražda, dopravní nehoda aj.), následně kniha popisuje, co znamená, když je někdo mrtvý, zabývá se zármutkem pozůstalých, různými způsoby pohřbívání a část knihy je věnována, jak na mrtvé i nadále vzpomínat.

Průběh lekce. Nejdříve byla dětem představena knížka doplněna otázkou „**O čem si myslíte, že knížka bude?**“.

Odpovědi dětí:

- *O zvířátkách.*
- *O žabičce.*
- *O žabce a domu.*
- *O pejskách.*
- *O ještěrce.*

Z odpovědí dětí plyne, že děti uvažovaly pouze z ilustrace obalu knihy, avšak ani jedna odpověď neuváděla ani okrajově téma smrti. Příprava pokračovala přečtením názvu celé knihy, následně byla doplněna otázkou „**Víte, co znamená, když někdo umře?**“.

Odpovědi dětí:

- *Jeho dušička půjde zpátky do vzduchu.*
- *Dole zůstane jenom kůže a kostra a dušička zemře.*
- *Že mu přestane tukat srdíčko.*
- *Už nemá mozek v hlavě.*
- *Bolí ho záda.*
- *Srdíčko je unavené.*

Z těchto odpovědí je patrné, že děti o smrti již něco ví. Následovalo vytažení malé figurky dinosaura Huga, kterému umřel křeček a moc ho to trápí a úkolem dětí je pomoc dinosaurovi vypořádat se smrtí. Protože je kniha uspořádána do kapitol, lekce tedy pokračovala kapitolou z knihy, která pojednává o tom, co znamená být živý. Děti aktivně odpovídaly na otázku z knihy a věděly, co znamená, když je někdo živý.

Odpovědi dětí:

- *Dýchá.*
- *Pije.*
- *Jí.*
- *Ťuká mu srdíčko.*
- *Dělá to, co ho baví, třeba si čte.*

U kapitoly byl zprostředkovatelkou přečten text a pokračovala další kapitola, která popisuje, jak se stane, že někdo umře, přičemž byl dětem ukázán obrázek – „**Co vidíte na obrázku?**“. Děti velmi autenticky popisovaly jednotlivé obrázky na stránce, které se týkaly umírání.

Odpovědi dětí:

- *Tady ho srazilo auto.*
- *Tady je nemocný.*
- *Tady je miminko, protože může umřít i miminko.*

Z ilustrací v knize dovedly děti rozklíčovat dané obrázky, které se týkaly tématu umírání a ilustrace korespondovaly s textem. Na základě obrázků se děti začaly ptát na zobrazenou transfuzi na obrázku a zajímalo je, co to znamená a proč transfuzi lidé potřebují. Práce s knihou pokračovala předčítáním textu u dané kapitoly. Děti se aktivně doptávaly, pokud v textu něčemu nerozuměly. Na další straně je v knížce popsána smrt, kterou způsobují

války, chudoba, nenávisť nebo drogy či sebevražda. Děti na čtení textu reagovaly velmi autenticky a téma v nich otevíralo spousty otázek, např. jak se může člověk zabít. Další kapitola si pokládala otázku, co znamená být mrtvý. Otázka učitelky: *Už jsme si řekly, co to znamená, když někdo žije. Víte tedy, co se děje, když je někdo mrtvý?* – přičemž děti na začátku knihy s odpověďmi na otázku, jestli vědí, co znamená, když někdo umře, velmi tápaly. V průběhu knihy již odpovědi na otázku znaly a bez ostychu spontánně odpovídaly a uvedly téměř všechny odpovědi, které byly následně přečteny v textu u kapitoly. Další kapitola, která se zaměřuje na prožívání zármutku pozůstalých, učitelka nejdříve přečetla název kapitoly „Jak nám je, když se setkáme se smrtí?“ a následně vyzvala děti, aby se podívaly na ilustrace v knize a popsaly emoce dinosaurů v ilustracích pomocí emočních kartiček. Děti z emočních kartiček vybraly správně všechny emoce, které jsou v knize vyobrazeny (vztek, smutek, zmatenost, strach, pláč). Jedno z dětí ve skupince uvedlo *Taky má strach, že umře třeba někdo další*. Během předčítání u zmínky, že se nám mohou zdát i divné sny po smrti blízké osoby, v dětech tato poznámka velmi za rezonovala a sdílely nejrůznější sny, které se jim zdály. V průběhu knihy se vedla diskuse s dětmi, jak lze pomoci dinosaurovi Hugovi, aby nebyl smutný ze ztráty křečka, což doplnila aktivita, kde měly za úkol děti nakreslit Hugovi obrázek. Tato aktivita po dlouhém přečítání a práci s textem a ilustracemi pomohla velmi pěkně na krátkou chvíli rozptýlit statickou pozornost dětí. Aby se dinosaur cítil lépe, nakreslily děti řadu velmi obrázku, kde se nejčastěji vyskytovala srdíčka nebo květiny. Kapitola „Rozloučení“ v dětech opět velmi rezonovala. Otevřela dalších spousty otázek k tématu pohřbívání, např. kremace, což vysvětlila učitelka realizující lekci velmi pěkně a děti pochopily, že se během kremace z lidí stane prach. Velmi okrajově zmínila učitelka, že pohřbívání je v každé zemi jiné. Poslední kapitola knihy „Jak nezapomenout“ byla probírána s dětmi pomocí popisu obrázků, které se v kapitole nacházejí. Tři otázky na závěr lekce: **„O čem příběh byl?“**.

Odpovědi dětí:

- *O smrti.*
- *O někom, kdo zemřel.*
- *O mrtvém křečkovi.*
- *O tom, jak se můžeme rozloučit a o pohřbu.*

„Dozvěděli jste něco o smrti?“

Odpovědi dětí:

- *Že půjdeme do nebička a tělo zůstane v zemi.*
- *Tělo přestane fungovat.*
- *Přestane tlouct srdce.*

„Jak můžete pomoci někomu, komu někdo zemřel?“

- *Dát mrtvým kytičky nebo svíčku. (poznámka autorky: dát zemřelých kytičky na hrob a svíčku zapálit)*
- *Můžeme mu dát pusinku.*
- *Obejmout ho.*
- *Namalovat obrázek.*
- *Říct mu, že ho máme rádi.*
- *Dělat něco, co nás potěší nebo dělat něco měl rád, ten, kdo zemřel.*

Hodnocení lekce. Celá lekce trvala poměrně dlouho, a i přes délku lekce se děti soustředily až do konce. Děti během lekce velmi pěkně reagovaly na všechny otázky, velmi se doptávaly na spousty věcí k tématu smrti. Děti pracovaly jak s textem, tak s ilustracemi. Figurka malého dinosaura jim pomohla se lépe vžít do celého příběhu. Na začátku knihy děti tápaly s odpověďmi, především u otázky „Víte, co znamená, když někdo zemře?“. Již v půlce lekce byla zaznamenána změna, kdy děti na stejnojmennou otázku odpovídaly přirozeně a autenticky bez známek zaváhání. Na konci knihy zvládly děti pomocí krátkých slovních odpovědí vyjádřit, o čem kniha byla. Děti dokázaly uvést, co se o smrti a umírání dozvěděly, přičemž v poslední otázce velmi pěkně shrnuly možnosti, jak můžeme pomoci někomu, komu někdo zemřel.

Zpětná vazba kolegyně. Kolegyně měla obavy ze zprostředkování lekce na téma smrti. Téma smrti je pro ni poměrně osobní téma, avšak po realizaci uznala, že se ji s tématem pracovalo velmi dobře. Velmi ocenila možnost využití figurky dinosaura, který dětem pomohl navodit tu správnou atmosféru. Děti se soustředily po celou dobu lekce a měly spousty doplňujících otázek ohledně tématu. Kolegyně uvedla, že v dětech téma velmi rezonovalo, a i po skončení lekce za ní celý zbytek dne chodily, a ještě se zpětně doptávaly

na informace, které se dozvěděly z knihy. V původní lekci byla zaznamenána aktivita s pohřbíváním křečka (symbolem pro mrtvého křečka by byla pouze malá prázdná krabička), který zemřel dinosauru Hugovi. Vzhledem k tomu, že lekce byla realizována ve veřejném parku ve Švýcarsku, aktivita se zakopáváním neproběhla s ohledem na pravidla kantonu.

7.2.3 Lekce 3: Návštěva malé smrti

Třetí lekce byla realizována kolegyní pracující v klasické státní mateřské škole na Praze 7. Lekci absolvovalo 12 dětí předškolního věku, konkrétně ve věku 5, 6 a 7 let. Lekce byla zprostředkována dne 8.11. 2025 v rámci jednodenního tématu o svátku zemřelých.

K návrhu lekce byla využita kniha pro děti „Návštěva malé smrti“. Hlavní postava knihy Malá Smrt je smutná z toho, že ji nikdo nemá rád, protože když zemřelé převádí na „druhou stranu“, tak se jí vždycky bojí a pláčou. To se však záhy změní, Malá Smrt potká holčičku jménem Evelína a ta se naopak na Malou Smrt velmi těší. Evelína se se Smrtí skamarádí, ale musí přejít na „druhou stranu“. Malá Smrt je smutná a přeje si, aby se k ní Evelína vrátila. Holčička se tak vrátí jako anděl a Malá Smrt chodí pro zemřelé s Evelínou a od té doby se lidé Malé Smrti už nebojí.

Průběh lekce. Na začátku lekce představila kolegyně dětem knížku: „**O čem si myslíte, že knížka bude?**“.

Odpovědi dětí:

- *O mladé smrti.*
- *O smrti.*
- *O Halloweenu.*
- *Holčička se skamarádí se Smrtkou.*
- *O tučňákovi, který se skamarádil.*
- *O královi.*
- *O bubácích.*
- *Kamarádka se skamarádí s duchem.*
- *Já myslím, že se to jmenuje dům hrůzy.*
- *Holčička se skamarádila s kosou a tučňákem.*

Děti pracují s úvodní ilustrací na obalu knihy, na kterém je znázorněna malá postavička zahalená do černé barvy s kosou v ruce a drží za ruku blondatou holčičku. Z uvedených odpovědí je patrné, že ilustrace je pro některé děti čitelná a dokáží tak odhadnout, o čem příběh může být, avšak často se v odpovědích vyskytuje slovo tučňák, z čehož plyne, že si některé děti připodobňují obrázek Smrti k tučňákovi.

Poté kolegyně přečetla název knihy „Návštěva malé smrti“: „**Víte něco o smrti?**“.

Odpovědi dětí:

- *Smrt je, že umřeš.*
- *Že někdo smrdí.*
- *Že někdo umřel.*
- *Že se blíží něco nebezpečného.*
- *Někdo si může říct, že ho za pár let potká smrt.*

Kolegyně položila dětem další otázku *Jak si myslíte, že taková smrt může vypadat?*.

Odpovědi dětí:

- *Že někdo někoho zabije.*
- *Že se tváří našťvaně.*
- *Smrt vypadá jako červená látka.*

Z odpovědí plyne, že děti o smrti příliš nevědí. Po položení obou otázek velmi tápaly nad odpověďmi, což bylo podtrhnuté dlouhou chvílí ticha. Děti často odpovídaly pouze jednoslovně, až na pár jednotlivců, a vysvětlují smrt pouze jako infinitiv slovesa umřít.

Následuje předčítání knihy, která se týká popisu Malé Smrti a když cítí, že lidé umírají, přijde k nim a chytne je za ruku. Děti měly přečítání doplněné aktivitou: „**Co vidíte na obrázku?**“ Na ilustraci v knize je znázorněna plačící postava Malé Smrti a v posteli ležící zemřelý starý muž.

Odpovědi dětí:

- *Ta smrtka zabíjí lidi.*
- *Je tam táta.*
- *Ta smrtka odvádí lidi, pak je spálí a dá je do hrobu.*

- *Smrt si dává lidi do polívky.*

Z uvedených odpovědí dětí je zřejmé, že se tato aktivita příliš neosvědčila a děti nedokázaly popsat, co vidí na obrázku a spíše jejich odpovědi utíkaly od položené otázky. Kolegyně proto rozšířila popis ilustrace o další otázku: *Co znamená, že někdo umře?*.

Odpovědi dětí:

- *Že už není na světě.*
- *Mně umřelo zvířátko.*
- *Když jsou lidi už strašně starý a už chtějí umřít, tak je odnese ta smrtka.*
- *Já jsem jezdil autem a normálně jsem na ulici viděl mrtvého psa.*

Z těchto odpovědí plyne, že si děti připodobňují smrt k něčemu konkrétnímu a je patrné, že zatím nechápu pojem smrti a je pro ně příliš abstraktní.

Příběh v knize pokračuje tím, že si pro zesnulého pána přijde Malá Smrt. Děti popisují ilustraci, kde je znázorněn pán, který zemřel, a je velmi smutný a zmatený. Následně se kolegyně dětí doptává, jak se může cítit blízký, kterému ten pán zemřel. Děti ve velké většině odpovídaly, že když někomu někdo umře, tak se cítí hodně špatně. V jedné odpovědi zaznělo, že se cítí smutně. Následovala aktivita, která popisovala, že vedle v místnosti, kde pán zemřel, měl syna. Pro lepší představu dětí byla tato aktivita zařazena, aby pochopily, jak se ten, komu někdo zemře může cítit. Pomocí loutky děti ztvárňovaly a popisovaly emoce, která nás provázejí, když nám někdo zemře (vztek, pláč, smutek, zmatenost), na což děti velmi pozitivně reagovaly.

Poté kolegyně pokračovala rekapitulací příběhu do strany, na které si Malá Smrt odvádí pána a následovalo přečítání knihy až po část, kdy Malá smrt potká holčičku Evelínu, která se na Malou Smrt velmi těší: *Proč si myslíte, že se Evelína těší na smrt?*.

Odpovědi dětí:

- *Protože chtěla umřít.*
- *Chtěla umřít jako někdy já.*
- *Já taky chci někdy umřít, když se mi stane nějaká špatná věc, abych na to zapomněla.*

Tato otázka byla doplněna další, která vedla děti k zamyšlení nad tím, proč se Evelína na smrt těšila. K této otázce však nezazněly žádné odpovědi a děti byly pouze potichu. Následovalo přečítání v knize, která pokračovala v příběhu, jak Malá Smrt odvádí Evelínu na „druhou stranu“. Malá Smrt je zaskočena z Evelínina chování, protože holčička se smrti nebojí. Tuto část knihy doplnila kolegyně o edukační chvíli, kdy dětem vysvětlila, že když se někdo setká se smrtí, tak je velmi smutný, často má strach, někdy i vztek. Následně kolegyně pokračovala v přečítání knihy až téměř na konec příběhu, kdy Evelína opustila Malou Smrt a vydala se na „druhou stranu“. Malá Smrt byla z Evelínina odchodu smutná: *Co myslíte, že se stane dál?*

Odpovědi dětí:

- *Já myslím, že Smrt umře.*
- *Evelína tu Smrt zachrání.*

Kolegyně pokračuje v přečítání až do konce příběhu v knize, který popisuje, že se Evelína vrátí k Malé Smrti jako anděl a od té doby chodí spolu pro zemřelé lidi a Malé Smrti se už nikdo nebojí.

Doplňující otázky po skončení lekce: „**O čem příběh byl?**“.

Odpovědi dětí:

- *O smrti.*
- *O smutku.*
- *O Evelíně.*
- *O zabití.*
- *O andělich, to byla ta Evelína.*
- *Ta Smrt měla kamarádku anděla.*

„**Co jste se dozvěděly o smrti?**“

Odpovědi dětí:

- *Že se smrti nikdo nemusí bát.*
- *Že když někdo umírá, tak se tam objeví smrt.*
- *Že se smrti vůbec nemusíme bát.*

- *Že se nemusí nikdo smrti bát a po smrti budou s mrtvým furt spolu.* (poznámka autorky: Chlapec měl na mysli, že se zemřelým bude stále Malá Smrt a Evelína.)
- *Já si myslím, že nakonec ta Smrt není tak strašidelná, ale když je u tebe, tak je to pro mě trochu strašidelný.*
- *Že Smrt není děsivá.*

„Jak můžeme pomoc někomu, komu někdo zemřel?“

- *Nějak ho utěšíme.*
- *Dáme mu hračky.*
- *Rozveselit ho pohádkou.*
- *Nebo bych mu dal dárek.*
- *Já bych ho pohladil.*
- *Já bych mu koupil Ferrari.* (poznámka autorky: Ferrari je značka auta.)
- *Objala bych ho.*

Hodnocení lekce. Lekce trvala poměrně dlouhou dobu, avšak během lekce byly děti poměrně neklidné. Děti příliš nedokázaly pracovat s ilustracemi, avšak s předčítaným textem poměrně ano. Z odpovědí dětí je zřejmé, že je pro děti téma smrti stále příliš abstraktní. Hned u první otázky – Víte něco o smrti? – odpovídaly děti poměrně jednoduše a nedokázaly popsat smrt více do detailu, i přestože byla tato otázka doplněna o další. Poměrně velký úspěch měla doplňující aktivita v průběhu knihy, ve které kolegyně pomocí loutky pomohla dětem vysvětlit emoce, které provází pozůstalé, když jim někdo umře. U mnoha odpovědí na otázky lze tvrdit, že děti nedokázaly na dotazované otázky odpovědět – např. u popisu ilustrace se nedržely stanovené otázky, avšak stále mluvily o tématu smrti. V závěru lekce byly dětem položeny otázky, ze kterých je patrné, že se děti o tématu smrti dozvěděly nové informace spojené s vnímáním smrti, a zároveň pochopily hlavní poselství z příběhu.

Zpětná vazba kolegyně. Kolegyně uvedla, že se ji s lekcí pracovalo poměrně hezky, ale předtím ještě s dětmi tímto způsobem s knihou nepracovala. Kolegyně s tématem smrti s předškolními dětmi ještě nepracovala, protože si nebyla jistá, jakým způsobem by měla lekci na téma smrti vést, ale také poznamenala, že povídání s dětmi o tématu smrti ji přijde důležité a smysluplné. Během následujícího týdne zaznamenala, že se u dětí téma smrti

objevuje ve vyšší četnosti (např. ve volné hře nebo v rozhovorech mezi dětmi během procházky).

7.2.4 Lekce 4: Špunt'a a já

Tato lekce byla realizována kolegyní, která pracuje v mateřské škole specializující se na práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem na Praze 13. Lekce se zúčastnilo 10 dětí v předškolním věku, konkrétně ve věku 5, 6 a 7 let. Lekce byla zprostředkována dne 16.1. 2025 po úmrtí dědečka kolegyně, která lekci realizovala, aby pomohla dětem vysvětlit, co v aktuální situaci prožívá.

K návrhu lekce byla využita kniha „Špunt'a a já“. Kniha vypráví příběh o holčičce, které zemře pejsek. Od té doby se holčička potýká se zármutkem, rodiče a babička ji pomáhají zármutek překonat. Kniha má velmi výrazné ilustrace a poměrně krátké texty.

Průběh lekce. Na začátku lekce kolegyně dětem představila panenku Adélku, která prožívá trápení. Dále se kolegyně dětí zeptala, zda by Adélce s jejím trápením pomohly. Kolegyně ukázala dětem knihu, která pomůže Adélce s trápením: **„O čem si myslíte, že knížka bude?“**.

Odpovědi dětí:

- *O nějakým člověku.*
- *O člověku a o psovi.*
- *V knížce bude něco, co ji pomůže, aby se už netrápila.*
- *Maxipes Fík.*

Z odpovědí je patrné, že pouhá ilustrace obalu knihy dětem neprozradila, jaké téma ukrývá. Kolegyně pokračovala přečtením názvu knihy a seznámila děti s trápením Adélky, které umřel pejsek: **„Víte, co znamená, když někdo umře?“**.

Odpovědi dětí:

- *Že už nikdy nebude.*
- *Umřelý znamená, že už bude pohřbený a nikdy se nevrátí.*

Kolegyně následně otevřela knihu a nechala děti, aby si prohlédly tematický obrázek v knize a popsaly jej: „**Co vidíte na obrázku?**“. Na ilustraci byla vyobrazena holčička Adélka, která pláče a vedle ní leží její zesnulý pes Špunt'a.

Odpovědi dětí:

- *Toho Špunt'u.*
- *Ta Adélka je našťvaná nebo pláče.*
- *Je našťvaná, protože chce, aby Špunt'a vstával.*

Lekce pokračovala předčítáním textu u ilustrace, kde bylo popsáno, jak Špunt'a zemřel a jak se Adélka po smrti psa cítila: *Máte někdo nápad, jak bychom mohli pomoci Adélce, aby nebyla tak smutná?*

Odpovědi dětí:

- *Třeba ji koupit nějaký dárek.*
- *Dali bychom ji nového psa.*
- *Nějaké nejroztomilejší štěně.*
- *Nebo opičku, kdybychom ji dali.*
- *Nebo bychom ji dali nový peníze na nového psa.*

Dále lekce pokračovala předčítáním – Adélce se začaly dít zvláštní věci z toho smutku, který prožívala nad ztrátou psa: *Co se tedy Adélce přihodilo?*. Při odpovědích na tuto otázku děti velmi tápaly, spíše popisovaly ilustraci – lze pravděpodobně říci, že nepochopily metaforický obrázek, který znázorňoval Adělčin zármutek v podobě černého mraku. Následně kolegyně předčítala část příběhu, ve kterém bylo zmíněno Adělky trápení (do očí se ji dostalo mýdlo nebo že přišla velká chobotnice, která ji způsobovala bolest u srdce). Všechny tyto metafory popsané v textu poté kolegyně vysvětlovala kladením otázek takovým způsobem, aby jejich pomocí dokázaly děti samy metafory pochopit. Kolegyně pokračovala v předčítání příběhu až do konce. Po dočtení knihy byly dětem položeny následující otázky: „**O čem příběh byl?**“.

Odpovědi dětí:

- *O Špunt'ovi.*
- *Špunt'a umřel a holčička plakala.*

- *Špunt'a se vrátil ve smu.*
- *Pomohl ji odehnat ten černý mrak, to, jak byla smutná.*

„Co jste se dozvěděly o smrti?“ – Na tuto otázku nedokázalo odpovědět žádné z dětí.

„Jak můžeme pomoc někomu, komu někdo zemřel?“

Odpovědi dětí:

- *Mohli bychom ji dát milión, aby si mohla koupit novýho psa.*
- *Mohli bychom ji dát nějaké bonbónky.*
- *Nebo ji něco koupit.*
- *Dal bych ji peníze, aby si mohla něco koupit.*

Hodnocení lekce. Lekce byla kratší, ze začátku děti velmi pěkně vnímaly a aktivně se snažily na kladené otázky odpovídat. K lepšímu porozumění příběhu dětí byla k lekci použita panenka holčičky, která byla v přípravě pojmenovaná Adélka, avšak v příběhu knihy žádné jméno holčička nemá. Děti na panenku Adélky reagovaly velmi pozitivně. Z realizace lekce je patrné, že příběh v knížce byl poměrně metaforický a pro děti poměrně složitě uchopitelný. Z odpovědí na otázku, zda děti vědí, co znamená, když někdo umře, bylo zřejmé, že děti již o smrti něco málo vědí. Ostatní otázky byly pro děti vcelku těžké – na otázku, jak by děti dokázaly pomoci někomu, komu někdo zemřel, odpovídaly pouze, že by ji zesnulého pejska nahradily jiným novým, což lze vysvětlit tak, že v děti v této skupince ještě nechápou, že smrt je nevratná a pouze tento fakt o smrti vědí.

Zpětná vazba kolegyně. Kolegyni se s lekcí pracovalo dobře, avšak sama uvedla, že příběh v knize byl velmi metaforický a při vysvětlování jedné z metafor dětem velmi trvalo, než ji pochopily. S tématem smrti chtěla pracovat, právě díky ztrátě, kterou prožívala ve dnech realizace lekce, protože ji přišlo prospěšné vysvětlit dětem, jak se cítí a co prožívá a sama děkovala za uvedení tématu do vzdělávání.

7.2.5 Lekce 5: Myši patří do nebe

Pátá lekce byla zprostředkována kolegyní zaměstnanou v klasické státní mateřské škole v Libereckém kraji. Lekce se účastnilo 10 předškolních dětí ve věku 5 a 6 let. Lekce byla realizována jako jednodenní téma stejnojmenné s názvem knihy.

K návrhu lekce byla vybrána kniha „Myši patří do nebe“. Kniha vypráví příběh o myši Šupito, které zemře, když ji honí lišák Bělobřich. Myška se dostane do nebe, kde potká i mrtvého Bělobřicha a stanou se z nich kamarádi. Po čase stráveném v nebi ale zjistí, že jim chybí pozemský život a chtějí se vrátit zpět na zem, avšak s podmínkou, že by si přáli zůstat kamarádi. Kniha ve značné míře poukazuje na tzv. reinkarnaci.

Průběh lekce. Kolegyně začala lekci s nabídkou prohlédnutí ilustrace na obalu knihy. Na ilustraci je vyobrazena myš, která pluje na lodičce po vodě. Celá ilustrace je zahalena do tmavě tyrkysové až modré barvy: „**O čem si myslíte, že knížka bude?**“.

Odpovědi dětí:

- *O myškách.*
- *O lodi.*
- *O řece, na které plujou myšky.*
- *Já myslím, že se můžou ztratit.*

Z odpovědí dětí je patrné, že dokázaly pracovat s úvodní ilustrací. Téma smrti z ilustrace není čitelné, i tak děti zvládly odpovědět na otázku. Následně kolegyně přečetla název knihy „Myši patří do nebe“: *Kdo myslíte, že patří do nebe?*

Odpovědi dětí:

- *Myška.*
- *Anděl.*
- *Pán Bůh.*
- *Myšky a andělé.*
- *Lidi, kteří toho hodně udělali, a pak najednou umřeli a jsou tam s čerty a anděly. Ty, co byly hodný, tak jdou tam za těmi anděly. A ty, co byly zlý, tak jdou tam dolů za čertama.*

Na tuto odpověď kolegyně velmi rychle reagovala otázkou: „**Víte, co znamená, když někdo umře?**“.

Odpovědi dětí:

- *Že byl někdo nemocný a pak umřel.*

- *Jako třeba moje babička, ta měla rakovinu.*
- *Mně už taky umřela babička a rybička.*
- *Když někdo umře, tak se dělá to, že jsou pohřbený v takový bedně, jsou zakopaný a dávají se tam vždycky svíčky nebo kytičky.*

Z odpovědí děti plyne, že již o smrti něco vědí a většina dětí má již nějakou zkušenost se smrtí. Přípravená lekce pokračovala aktivitou, ke které byl potřeba košík, v němž byla schovaná plyšová liška. Děti hádaly, co by mohlo v košíku být. Pro lepší uchopení příběhu dětmi byla vybrána plyšová liška, která figuruje na konci příběhu, ve kterém se myška Šupito po smrti reinkarnuje do podoby lišky Šupito a chce se s dětmi o tento příběh podělit.

Následovalo předčítání příběhu v knize, ze kterého se děti dozvěděly, jak myška Šupito zemřela – spadla do rokle, ležela a nehýbala se: *Co myslíte, že se stalo?*. Na tuto otázku děti téměř jednohlasně odpověděly, že je myška mrtvá. Kolegyně pokračovala aktivitou, ve které měly děti za úkol popsat tematickou ilustraci v knize. Na ilustraci je znázorněna vyděšená myška, která běží lesem a dohání ji lišák: **„Co vidíte na obrázku?“**.

Odpovědi dětí:

- *Já vidím lišku a myšku.*
- *Ta myška se schovává.*
- *Myška utíká před liškou.*
- *Ta liška chce tu myšku sníst.*
- *Já si myslím, že ta myška utíká, protože ji ta liška chce sežrat.*

Po práci s ilustrací část příběhu dětem vyprávěla plyšová liška Šupito, liška uvedla, jak přišla na to, že umřela. Vyprávění plyšové lišky bylo propojené s krátkou ukázkou ze stejnojmenného filmu – k lekci byla vybrána pouze ta ukázka, jak Šupito přijde do nebe. Na tyto typy činností reagovaly děti velmi pozitivně a dokázaly se po celou dobu koncentrovat. Kolegyně položila dětem doplňující otázku k dosavadní části příběhu: *Jak pomohl strýček se sestřenicí myšce?*. Děti z příběhu dokázaly odpovědět, že ji pomohli s příchodem do nebe. Následně pokračovala kolegyně vyprávěním příběhu skrze plyšovou lišku, která zavedla děti do další části příběhu. Poté následovalo předčítání z knihy. V textu příběhu se děti

dozvěděly, že když se Šupito umyla, tak byla krásně čistá a bílá jako nikdy a chtěla se pochubit pozemským kamarádům, jenže to už nešlo, protože byla mrtvá. V příběhu za Šupito přiletěla vlaštovka a poslala ji na další část cesty v nebi, kterou popisovala již zase loutka ve třídě. Další část knihy kolegyně opět předčítala – tato část pojednávala o tom, že myška Šupito neměla v nebi moc kamarádů, ale pak najednou potkala lišáka Bělobřicha, který na ni celý život útočil a po smrti se s ní chtěl začít kamarádit. Kolegyně doplnila celé předčítání otázkou: *Co myslíte, že se stalo pak?*

Odpovědi dětí:

- *Já myslím, že řekla ano.*
- *Já myslím, že řekla ne.*
- *Já myslím, že by se s ním chtěla kamarádit, ale on ji chce sníst a ona o tom neví.*
- *Já myslím, že se s ním chce kamarádit.*

Tato část příběhu byla opět proložena vyprávěním plyšové loutky lišky Šupito, která dětem vyprávěla, že se rozhodla s lišákem kamarádit a jaké to jejich kamarádství bylo. Po těchto aktivitách následovalo předčítání příběhu z určených stran a děti se dozvěděly, jak je možné, že se z myšky Šupito stala liška. Poslední aktivitou lekce pak byla práce s plyšovou loutkou liškou, která dětem vysvětlila, jak z ní stala liška. Na konec lekce kolegyně dětem položila následující otázky: **„O čem příběh byl?“**. Děti shrnuly příběh pouze jednoduše, že byl příběh o myšce a o lišce.

„Co jste se dozvěděly o smrti?“

Odpovědi dětí:

- *Že když myška umřela, byla v nebičku.*
- *Potkala tam lišáka a ten taky umřel.*

„Jak můžeme pomoc někomu, komu někdo zemřel?“

Odpovědi dětí:

- *Třeba bych ho obejmul.*
- *Já bych ho obejmul a řekl mu, ať jde k nám domů.*

Hodnocení lekce. Lekce trvala poměrně dlouhou dobu, a i tak děti dokázaly udržet po celou dobu pozornost. V této lekci se velmi pozitivně osvědčila kombinace dramatických činností s předčítáním. Při odpovědích děti netápaly, i přestože o smrti příliš nevědí, tak sdílely své dosavadní zkušenosti se tématem smrti (často opakovaly, že jim umřeli prarodiče nebo nějaké domácí zvířátko). I přestože se v příběhu nevyskytovala pomoc pozůstalým, tak děti dokázaly citlivě odvodit, jak by jim mohly pomoci.

Zpětná vazba kolegyně. Kolegyně uvedla, že se ji s lekcí pracovalo dobře a byla pěkně připravená. Také byla kolegyně překvapená, že se do lekce zapojily i děti, u kterých by aktivitu nečekala. Ve zpětné vazbě dále kolegyně uvedla, že během lekce otevřely děti různá témata související se smrtí a bylo vidět, že děti, které již nějaké úmrtí v rodině prožily, si dokázaly vybavit pocity, které se pojí s truchlením. Celkově lekci označila jako velmi přínosnou.

7.3 Výsledky pretestu a posttestu

Výzkumná část diplomové práce si klade za cíl zjistit povědomí tématu smrti u dětí předškolního věku a rozšířit jej prostřednictvím literatury pro děti. K naplnění cíle výzkumné části byly stanoveny čtyři výzkumné otázky.

Výzkumná otázka č. 1 – Jakým způsobem pracují učitelé v mateřské škole s daným tématem?

K naplnění této výzkumné otázky byl vytvořen dotazník, který byl zaslán do mateřských škol ve vybraných krajích. Z dotazníkového šetření plyne, že většina respondentů nepracuje s tématem systematicky, převážná část zprostředkovává téma smrti dětem jen v případě, pokud děti o dané téma samy projeví zájem anebo vytváří pouze jednodenní tematické lekce. Nejčastěji k realizaci tématu užívají metodu tematicky vedeného rozhovoru anebo využívají vhodnou literaturu pro děti. Poměrně málo respondentů uvedlo, že s tématem pracují pravidelně, např. v období Dušiček a vytvoří tak alespoň týdenní tematický plán. Avšak nejméně dotazovaných uvedlo, že s tématem nepracují vůbec. Jako nejčastější důvod, proč učitelé s tématem nepracují, byl uveden nedostatek tematických výukových materiálů vhodných pro děti předškolního věku (viz podkapitola 7.1 ve výzkumné části).

Výsledky dotazníkového šetření pomohly autorce zmapovat situaci zprostředkovávání tématu smrti dětem v mateřských školách. Na základě těchto výsledků byly vybrány knihy pro děti s tématem smrti a vytvoření edukační lekce, které byly realizovány kolegyněmi ve vybraných krajích.

Výzkumná otázka č. 2 – Jaké jsou znalosti a postoje dětí předškolního věku o tématu smrti před výzkumem?

K naplnění této výzkumné otázky byly využity otázky, které byly dětem pokládány před realizací samotné lekce. Těmi otázkami jsou:

O čem si myslíte, že knížka bude? Tato otázka si kladla za cíl, zjistit, zda děti samostatně napadne, že by kniha mohla být na téma smrti. Děti tak pracovaly pouze s úvodní ilustrací na obalu knihy. U **Lekce 1** děti nedokázaly z ilustrace rozklíčovat, že by kniha mohla být o konci života, stejně tak i u **Lekce 2**. Děti tak často v odpovědích popisovaly pouze úvodní ilustrace. U **Lekce 3** některé děti dokázaly rozklíčovat tematický obrázek smrti s kosou, avšak v odpovědích se často vyskytuje připodobňování postavy smrti k tučňákovi. U **Lekce 4 a 5** pak děti rovněž z pouhé ilustrace nedokázaly rozklíčovat téma knihy.

Víte něco o smrti? / Víte, co znamená, když někdo umře? Tato otázka byla většinou položena dětem po přečtení názvu knihy, po případě po krátkém předčítání, kdy děti stále nedokázaly rozklíčovat, o čem příběh v knize bude. Přičemž u **Lekce 1** děti dokázaly velmi dobře odpovědět, co znamená, když někdo umře. Děti věděly, že smrt je nevratná a že během smrti dochází k zastavení všech životních funkcí člověka v těle, stejně tak i u **Lekce 2**. Před realizací **Lekce 3** děti často v odpovědích tápaly a nedokázaly více do hloubky popsat, co znamená smrt, proto také definovaly smrt jako infinitiv slovesa umřít, stejně tak u **Lekce 4**, avšak v realizaci této lekce dokázaly děti sdělit, co se děje s tělem po smrti (pohřbí se). U **Lekce 5** pak děti samostatně nedokázaly vysvětlit, co smrt znamená, ale během vysvětlování se stále držely tématu smrti a sdělovaly své dosavadní zkušenosti se smrtí.

Tyto výsledky pomohly autorce se zorientovat ve znalostech dětí před samotným výzkumem. Z výsledků je tedy patrné, že většina dětí příliš o smrti neví. Zároveň z evaluace lekcí bylo patrné, že některým dětem přišlo velmi složité na tyto otázky odpovědět.

Výzkumná otázka č. 3 – Jaké jsou znalosti a postoje dětí předškolního věku o tématu smrti po výzkumu?

K naplnění této výzkumné otázky sloužily otázky, které byly dětem pokládány během předčítání a po skončení lekce.

Co vidíte na obrázku? Ve většině lekcí byla tato otázka položena již v započaté části lekce. K této otázce byl vybrán tematický obrázek, který se bezprostředně týká smrti a děti jej měly popisovat. U **Lekce 1** děti v průběhu předčítání dokázaly rozklíčovat, čeho se příběh týká a na tuto otázku velmi pěkně popsaly vybranou ilustraci z knihy, stejně tak u **Lekce 2**, kdy děti z vybraného obrázku dokázaly rozklíčovat, co v knize bude následovat. U **Lekce 3** děti nerespektovaly položenou otázku a nedokázaly na ni odpovědět, pouze opakovaly již řečené informace o smrti (např. *Smrt znamená, když umřeš.*). Během realizace **Lekce 4** popisovaly děti ilustraci velmi pěkně, i přestože již věděly, jakého tématu se bude příběh týkat, nedokázaly jej z ilustrace odhadnout. Při výběru ilustrace u **Lekce 5** bylo velmi složité vybrat tu, která je tematicky laděná, jelikož se v knize taková ilustrace nenachází. Byl tedy vybrán alespoň velmi podobný obrázek, který vyobrazuje emoce těsně před smrtí, což děti dokázaly velmi pěkně popsat.

O čem příběh byl? Po skončení realizovaných lekcí byla dětem položena otázka, o čem příběh byl. Přičemž ve většině odpovědí ze všech lekcí často děti odpovídaly velmi sporadicky a buď odpovídaly jednoslovně, že byl příběh o smrti anebo uváděly postavy, které figurovaly v příběhu, např. o myšce a o lišce anebo o mrtvém křečkovi aj. Až na Lekci 1, ve které děti měly za úkol chronologicky srovnat obrázky z knihy. Z této aktivity lze predikovat, že děti dokázaly seřadit obrázky podle stárnoucí babičky, která na konci knihy umřela (nejdříve babička chodila, poté jezdila na vozíku, nakonec ležela pouze v posteli).

Dozvěděly jste se něco o smrti? Další otázkou, která pomohla k naplnění této výzkumné otázky, byla, zda se děti dozvěděly něco o smrti. U **Lekce 1** děti odpovídaly na otázku stejně jako na první otázku na začátku lekce, zda vědí, co znamená smrt / co znamená, když někdo umře, stejně tak i po realizaci **Lekce 2**. U **Lekce 3** proběhla změna ve znalosti a postojích dětí, které příliš na předchozí otázky nedokázaly odpovědět. Během lekce došly k významnému závěru, že se smrti nemusí bát. Na první otázku však odpovídaly, že smrt může vypadat tak, že někdo někoho zabije anebo se blíží něco nebezpečného. Po realizaci

Lekce 4 nedošly děti k výrazně změně jak znalostí, tak postojů. U **Lekce 5** byly výsledky obdobné jako u lekcí 1 a 2.

Jak můžete pomoci někomu, komu někdo umřel? Úplný závěr všech lekcí doplňovala otázka, která se týkala pomoci truchlícím. Přičemž u **Lekce 1** neproběhla příliš velká změna. Lze shrnout, že tato skupinka dětí znalosti a postoje k tématu smrti již měla, tzn. s dětmi se buď rodiče anebo učitelé mateřské školy pravidelně baví o tématu smrti. Stejně tak u **Lekce 2** nebyla zaznamenána výrazná změna ve znalostech a postojích vůči truchlícím. Děti na základě prací s knihou dokázaly vyhodnotit odpovědi k této otázce. U **Lekce 3** došlo k výrazné změně, kdy děti po lekci dokázaly odpovědět, jakým způsobem by mohly pomoci truchlícímu, přičemž ze začátku lekce o smrti příliš informací nevěděly. Po realizaci **Lekce 4**, i přestože se celá kniha týká pomoci truchlící holčičce, dokázaly odpovědět pouze, že by ji dali peníze, ať si koupí něco nového. V této lekci děti řešily veškerou pomoc pozůstalému tak, že dá mrtvý nahradit (v příběhu se jednalo o mrtvého psa). Z toho plyne, že děti pravděpodobně ještě nevnímají smrt jako nevratnou a konečnou. Po **Lekci 5** nebyla z odpovědí dětí zaznamenána výrazná změna ve znalostech ani postojích.

Tyto výsledky pomohly autorce k porovnání znalostí před lekcí a po lekci. Otázky byly položeny tak, aby autorka mohla zjistit srovnání dosavadních znalostí a postojů s těmi, které získaly po dokončení lekce.

Výzkumná otázka č. 4 – Jak se osvědčily navržené lekce k tématu smrti a umírání při realizaci ve vybraných mateřských školách?

Lekce 1. Tato lekce (práce s knihou „Anna a Anička“) byla velmi pozitivně hodnocena, i přestože byla poměrně statická a pracovalo se během ní spíše s ilustracemi a textem, místy byla proložena krátkými aktivitami dramatického rázu. Během lekce byly děti plně koncentrovány a dokázaly se po celou dobu držet tématu. I přestože se v textu nachází spousta metaforických frází, děti je pochopily v kontextu celého příběhu velmi dobře. Tato lekce se osvědčila z hlediska dlouhodobého dopadu na děti, jež své znalosti a postoje mohly uplatnit v situaci, kdy kolegyni, která lekci realizovala, zemřela babička a děti dokázaly velmi empaticky reagovat na její potřeby celý den.

Lekce 2. K této lekci byla využita poměrně edukační kniha s tématem smrti s názvem „Když dinosaurům někdo umře“. Na základě velkého zájmu dětí byla lekce poměrně dlouhá. Děti tudíž na lekci reagovaly velmi pozitivně. Po celou dobu lekce plně vnímaly a na spousty informací z textu se doptávaly (např. na obrázku byla vyobrazena transfuze a děti zajímalo, k čemu slouží aj.). Lekce byla proložena krátkými dramaticko-výtvarnými činnostmi. Po realizaci lekce téma v dětech dlouhodobě rezonovalo a často vzpomínaly na realizovanou lekci a vytvářely tak nové podněty pro práci s tématem smrti.

Lekce 3. Během této lekce byly děti poměrně neklidné. Lekce, ke které byla využita kniha „Návštěva malé smrti“ se účastnilo více než 10 dětí, což by mohlo být klíčové pro práci s touto knihou. Kniha má velmi pěkné a tematické ilustrace, které jsou doplněny o velmi krátký text. Hlavní poselství této knihy, že se nikdo nemusí smrti bát, z realizované lekce pochopily, avšak edukačních poznatků o smrti v této knize příliš není. I přestože nejevily příliš velký zájem o téma, lze odhadnout, že se lekce osvědčila z výpovědí dětí.

Lekce 4. K této lekci byla využita kniha „Špunťa a já“, která se zaměřuje především na to, co při setkání se smrtí pozůstali prožívají a jak se lze se smrtí vyrovnat. Kniha byla poměrně metaforická a děti se v daných metaforách příliš nevyznaly, i přestože jim je kolegyně velmi pěkně pomáhala vysvětlit. Nutno podotknout, že se lekce s touto knihou příliš neosvědčila.

Lekce 5. Při návržení této lekce byla inspirací kniha „Myši patří do nebe“. Lekce byla velmi kladně hodnocena jak dětmi, tak kolegyní, která ji realizovala. Během lekce bylo propojena práce s textem, ilustracemi i dramatickými činnostmi. Lekce trvala poměrně dlouho, jelikož děti na téma velmi pozitivně reagovaly, často se doptávaly a v průběhu lekce se orientovaly v příběhu. Lze hodnotit, že i tato lekce se velmi osvědčila, avšak v dětech dlouhodobější dopad nezanechala.

8 Diskuse

V této kapitole diplomové práce jsou diskutovány výsledky výzkumného šetření, které si kladly za cíl zjistit a rozšířit znalosti a postoje dětí předškolní věku o tématu smrti prostřednictvím literatury pro děti. Výzkum je rozdělen do dvou částí, které pomohly naplnit cíle výzkumných otázek – dotazníkové šetření a evaluační šetření realizovaných lekcí.

Po tvorbě dotazníkového šetření, z kterého vyplývá, že by učitelé zprostředkovali dětem téma smrti častěji, ale domnívají se, že k tomuto tématu je málo výukových materiálů vhodných pro předškolní děti, avšak většina učitelů se nebrání o tématu s dětmi mluvit, pokud dané téma děti samy otevrou. Avšak na základě výzkumu *Je smrt školou povinná?* vytvořeným neziskovou organizací Cesta domů vyplývá, že by pouze 21 % učitelů zařadila téma smrti až od 1.tříd na základní škole, ale přesto se spíše větší část dotazovaných učitelů přiklání k názoru, že by téma s dětmi otevřely až ve 4. a 5.třídě základní školy.¹⁰ Toto zjištění však vyvrací článek Národního pedagogického institutu České republiky, ve kterém je zřejmé, že pokud se s dětmi rozbírá téma smrti již od útlého věku, tím snadnější bude pro rodiče či pedagogy mluvit se staršími dětmi o tématu v tak již krizové situaci.¹¹

Výsledky evaluačního šetření této diplomové práce přinesly nové poznatky ohledně znalostí a postojů k tématu umírání a smrti dětí předškolního věku. Z těchto znalostí a postojů nejlépe reagovaly děti ve Středočeském kraji, které měly značné povědomí o smrti ještě před realizací samotné lekce, a děti, které se zúčastnily realizace lekce v zahraniční mateřské škole, což může být dané větší otevřeností k tématu v dané zemi, s čímž souvisí úroveň služeb poskytující péči umírajícím a jejich rodinám, které jsou v zemi dostupné.¹² Z vyhodnocení výsledků této diplomové práce vyplývá, že znalosti dětí o tématu smrti byly omezené v pražských mateřských školách, což se projevilo i v postojích těchto žáků. Toto zjištění rovněž vyplývá z výzkumu neziskové organizace Cesty domů, kde výsledky výzkumu uvádějí, že při sdělování úmrtí v rodině školám, oznámí tuto skutečnost pouze 18 % rodin dětí navštěvující pražské školy. Zároveň je ve výzkumu zohledněno, že nejvíce

¹⁰ Cesta domů. [online]. [cit. 2025-03-30]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/je-smrt-skolou-povinna>

¹¹ Národní pedagogický institut České republiky. [online]. [cit. 2025-03-30]. Dostupné z: <https://www.npi.cz/aktuality/5759-zapojme-vsechny-problematika-smrti>

¹² Asociace poskytovatelů sociálních služeb. *Dlouhodobá stacionární péče ve Švýcarsku*. [online]. [cit. 2025-03-30], str. 61]. Dostupné z: <https://www.apsscr.cz/media/sluzby/knihovna/odborna-publikacni-cinnost/dokumenty/dlouhodobá-stacionární-pece-ve-svycarsku.pdf>

rodičů, které berou své děti na pohřeb, je převážně z Moravy (což lze přisoudit k vyššímu procentu nábožensky založených rodin).¹³

Během evaluací jednotlivých lekcí lze usoudit, že děti reagovaly na téma i příběhy z jednotlivých knih velmi autenticky a spontánně se k tématu smrti vyjadřovaly. Toto zjištění rovněž tvrdí K. Thorová (2015, str. 490), že důvodem, proč děti nedokáží silně emočně reagovat na oznámení smrti, je nepochopení konceptu smrti jako konečnosti. Koncept konečnosti nemohou děti pochopit s ohledem na vývojovou úroveň myšlení, která potvrzuje, že pojetí smrti jako dočasné vnímají děti až do pěti let. (Špatenková, Friedlová, 2024, str. 20)

Výzkumné šetření přineslo zjištění, že děti předškolního věku reagují na téma smrti velmi pozitivně a chtějí se o tématu bavit, i v případě, že nevychází přímo z jejich zájmu. Realizované lekce byly inspirovány prací s knihami pro děti věnující se tématu umírání a smrti. Na tento typ lekcí rovněž děti reagovaly kladně a ve velké míře pracovaly s ilustracemi v knihách a předčítaným textem, přičemž nejideálnější formou práce s knihou je propojení i s jinými typy činností, např. dramatickými (viz kapitola 4 teoretické části), což se velmi pěkně osvědčilo.

¹³ Cesta domů. [online]. [cit. 2025-03-30]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/je-smrt-skolou-povinna>

Závěr a shrnutí odpovědí na cíl práce a výzkumné otázky

Diplomová práce si kladla za **cíl** rozšířit povědomí dětí předškolního věku o tématu smrti prostřednictvím literatury pro děti. V teoretické části byly v první kapitole vymezeny pojmy umírání a smrti, které se bezprostředně týkají tématu práce. V této kapitole bylo rovněž zohledněno, co prožívají lidé, pokud se potýkají s truchlením a ztrátou blízké osoby. Zároveň jsou v dalších podkapitolách této kapitoly popsány specifické znaky v myšlení dítěte předškolního věku, díky kterým vnímá dítě pojetí smrti jiným způsobem než dospělý. Poslední podkapitola se zabývá vnímáním smrti očima dítěte předškolního věku, která pomáhá čtenářům více pochopit vnímání konceptu smrti předškolního dítěte. V druhé kapitole teoretické části se autorka zaměřuje na vybranou literaturu pro děti, která se týká smrti. V této kapitole byly vybrány knihy, které vzešly z odpovědí respondentů dotazníkového šetření výzkumné části této práce a byly doplněny o jeden nově vydaný titul, který může budoucím čtenářům rozšířit obzory při zprostředkování tématu smrti dětem. Třetí kapitola shrnula metodiku práce s knihou a předškolním dítětem. Kapitola byla rozdělena do tří podkapitol. V první podkapitole se autorka zabývá důvody, proč je důležité číst s dětmi, které ještě nedovedou číst. Další podkapitola pojednává o pomoci při výběru vhodné literatury pro děti a v poslední podkapitole byla zohledněna metodika práce s knihou, která byla využita v přípravách realizovaných lekcí. Čtvrtá kapitola se týkala dalších možných metod, kterými lze zprostředkovávat téma smrti dítěti předškolního věku – vybrané metody byly: rozhovor, hudební činnosti, dramatické činnosti a výtvarné činnosti, přičemž v ideální případě je vhodné metody propojit během práce s knihou. Pátá kapitola teoretické části umožnila čtenáři nahlédnout do Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV), které bylo rozebráno s ohledem na téma smrti. Vzhledem k tomu, že se téma smrti v RVP PV explicitně nevyskytuje, byly vybrány pouze ty klíčové kompetence a vzdělávací cíle, které by mohly s tématem smrti alespoň okrajově souviset. Teoretická část tak autorce pomohla poskytnout teoretická východiska, která jsou podstatná pro výzkumnou část práce.

K naplnění výzkumné části si autorka stanovila **čtyři výzkumné otázky**, které se týkaly zmapování situace ohledně zprostředkovávání tématu smrti dětem v předškolním zařízení, dále se pak dvě otázky zaměřovaly na znalosti a postoje vnímání smrti u předškolních dětí

před a po výzkumu, poslední otázka pak byla stanovena k určení osvědčení zprostředkovaných lekcí ve vybraných mateřských školách.

K naplnění první výzkumné otázky bylo využito dotazníkové šetření, které přineslo prospěšné výsledky pro tuto práci. Vzhledem k tomu, že respondenti s tématem smrti příliš pracovat nechtějí, byly vytvořeny edukační lekce k vybraným knihám navrženými respondenty. Pro jednu z lekcí byla vybrána kniha autorkou práce pro rozšíření obzoru výukových materiálů k tématu smrti pro předškolní děti.

Navržené lekce byly zprostředkovány v různých typech mateřských škol ve vybraných krajích: Praha, Středočeský kraj, Liberecký kraj a pro větší rozsah práce byla vybrána mateřská škola v zahraničí. Po realizaci lekcí byly lekce evaluovány autorkou, díky čemuž došlo k naplnění cílů výzkumných otázek této práce. Zjištění přineslo, že děti na téma smrti reagují velmi spontánně, se zaujetím naslouchají a do lekce se aktivně zapojují. Právě prostřednictvím literatury, díky které můžeme u dětí cíleně rozvíjet čtenářskou pregramotnost, vedeme děti k empatii ve vztahu k tématu smrti pomocí ilustrací a přemýšlením nad předčteným textem, což může pozitivně ovlivnit znalosti dětí a jejich postoje, včetně dlouhodobějšího dopadu.

Seznam použitých informačních zdrojů

Odborná literatura

AMIROVÁ, Alžběta; FIEDLEROVÁ, Michaela a REJCHRTOVÁ, Andrea. *Metody a aktivity dramatické výchovy v předškolním vzdělávání*. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. Praha: Raabe, [2019]. ISBN 978-80-7496-430-5.

ARRUDA-COLLI, M. N., Weaver, M. S., & Wiener, L. (2017). *Communication about dying, death, and bereavement: a systematic review of children's literature* [online]. *Journal of palliative medicine*, 20(5), 548-559.

ASOCIACE POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB. *Dlouhodobá stacionární péče ve Švýcarsku* [online]. Dostupné z: <https://www.apsscr.cz/media/sluzby/knihovna/odborna-publikacni-cinnost/dokumenty/dlouhodobostacionarni-pece-ve-svycarsku.pdf>

BIBLE. *Kazatel*. [online]. Dostupné z: <https://www.bible21.cz/online/kazatel#3>

CESTA DOMŮ. *Knihy pro děti*. [online]. Dostupné z: <https://eshop.cestadomu.cz/knihy-pro-deti/>

CESTA DOMŮ. *Je smrt školou povinná?* [online]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/je-smrt-skolou-povinna>

CESTA DOMŮ. *Metodické materiály*. [online]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/metodicke-materialy>

CESTA DOMŮ. *O nás*. [online]. Dostupné z: <https://www.cestadomu.cz/o-nas>

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: nauka o smrti a umírání*. 1. vydání. Praha: Galén, 2000. ISBN 80-7262-034-7.

HENDL, Jan a REMR, Jiří. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. 2. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4435-3.

KOŽELUHOVÁ, Eva. *Činnosti k rozvíjení čtenářské gramotnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2024. ISBN 978-80-7496-543-2.

KOŽELUHOVÁ, Eva. *Čtenářské strategie u předškolních dětí a nečtenářů*. Praha: Portál, 2022. ISBN 978-80-262-1858-6.

KREJČÍKOVÁ, Dana a LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Psyché. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

KRÜGER, Květuše a ŠAFRÁNKOVÁ, Kateřina. *Čteme s nečtenáři a učíme je kriticky myslet*. Dobříš: Šafrán, 2021. ISBN 978-80-907087-9-2.

KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *O smrti a umírání*. 2. vydání, přepracované. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0911-9.

LAUFKOVÁ, Veronika a GOLDMANNOVÁ, Adéla. *Rozvoj čtenářské pregramotnosti v praxi mateřské školy*. [online]. [Česko]: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-194-4. Dostupné z: <https://vydavatelstvi.pedf.cuni.cz/index.php/2020/11/08/rozvoj-ctenarske-pregramotnosti-v-praxi-materske-skoly-2/>

MAPA VZDĚLÁVÁNÍ. *Kde a jak se projevují sociální problémy*. [online]. Dostupné z: <https://mapavzdelavani.cz/socialni-problemy?map=handicap>

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. [online]. Praha: 2025. Dostupné z: <https://prohlednout.rvp.cz/predskolni-vzdelavani>

Národní pedagogický institut České republiky. [online]. Dostupné z: <https://www.npi.cz/aktuality/5759-zapojme-vsechny-problematika-smrti>

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT ČESKÉ REPUBLIKY. *Zapojme všechny – Jak děti vhodně seznámit s problematikou smrti*. [online]. Dostupné z: <https://www.npi.cz/aktuality/5759-zapojme-vsechny-problematika-smrti>

OPRAVILOVÁ, Eva. *Kniha jako prostředek výchovy*. Praha: Univerzita Karlova, 1984.

SALLY, Paul (2019). Is Death Taboo for Children? Developing Death Ambivalence as a Theoretical Framework to Understand Children's Relationship with Death and Bereavement [online]. *Children & Society: The International Journal of Childhood and Children's Services*, 33(6), 556-571.

SEDLÁK, František a VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební psychologie pro učitele*. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.

SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krize a krizová intervence*. Psyché. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-5327-0.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a FRIEDLOVÁ, Martina. *Zármutek dětí a dospívajících*. Psyché. Praha: Grada, 2024. ISBN 978-80-271-3884-5.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Dobrá škola. Praha: Raabe, 2017. ISBN 978-80-7496-333-9.

VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

Literatura pro děti

ACOSTA, Alicia. *Špuňta a já*. V Praze: Cesta domů, 2022. ISBN 978-80-88126-92-8.

BROWN, Laurene Krasny a BROWN, Marc Tolon. *Když dinosaurům někdo umře: malá knížka o velkých starostech pro malé i velké*. 3. vydání. V Praze: Cesta domů, 2020. ISBN 978-80-88126-65-2.

CROWTHER, Kitty. *Návštěva malé smrti*. Praha: Baobab, 2013. ISBN 978-80-87060-67-4.

PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe*. 3. vydání. Praha: Albatros, 2021. ISBN 978-80-00-06506-9.

ŠPINKOVÁ, Martina. *Anna a Anička: o životě na začátku a na konci*. 1. vydání. Bludiště. V Praze: Cesta domů, 2014. ISBN 978-80-904516-9-8.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník: Téma smrti v předškolním vzdělávání

Příloha č. 2 – Písemná příprava k lekci 1: Anna a Anička

Příloha č. 3 – Písemná příprava k lekci 2: Když dinosaurům někdo umře

Příloha č. 4 – Písemná příprava k lekci 3: Návštěva malé smrti

Příloha č. 5 – Písemná příprava k lekci 4: Špunt'a a já

Příloha 6. 5 – Písemná příprava k lekci 5: Myši patří do nebe

Příloha č. 1 – Dotazník: Téma smrti v předškolním vzdělávání

1. Zprostředkováváte dětem téma smrti v předškolním vzdělávání?

- Ano, pravidelně
- Ano, ojediněle
- Ne

2. Pokud ne, jaký je důvod?

Téma smrti do výuky v předškolním vzdělávání nepatří.

Nedostatečná znalost tématu.

Málo výukových materiálů vhodných pro děti předškolního věku.

Téma smrti pro děti předškolního věku není vhodné.

Strach z reakce rodičů.

Příliš osobní téma.

Jiné:

3. Pokud téma dětem zprostředkováváte, jakým způsobem?

Tematicky vedeným rozhovorem.

Vhodnou literaturou pro děti s tématem smrti.

Výtvarnými činnostmi.

Hudebními činnostmi.

Dramatickými činnostmi.

Jiné:

4. Znáte nějaký titul knihy pro děti s tématem smrti, pokud ano, jaký?

- (text stručné odpovědi)

5. Pokud máte zkušenost s tématem smrti v předškolním vzdělávání, můžete se se mnou o tuto zkušenost podělit? (jak se Vám téma zprostředkovávalo, co se osvědčilo, co se neosvědčilo)

- (text dlouhé odpovědi)

Příloha č. 2 – Písemná příprava k lekce 1: Anna a Anička

Věk dětí: 5 až 7 let

Týdenní téma: Dušičky

Cíl:

- Dítě svými slovy vysvětlí, co znamená smrt.
- Dítě dokáže popsat, jak se lidé cítí, když jim někdo umře.

Didaktická analýza cíle:

- Klíčová kompetence k učení, Klíčová kompetence komunikační, Klíčová kompetence osobnostní a sociální, Klíčová kompetence k podnikavosti a pracovní, Klíčová kompetence k řešení problémů
- Dítě a jeho psychika – Sebepojetí, autonomie a emoce – orientuje se v základních emocích a pocitech, vhodně projevuje emoce vůči sobě, blízkým a cizím osobám; Myšlenkové procesy a operace – rozpozná situace, které mohou nastat; Předčtenářské dovednosti – rozumí předčítanému textu, vyprávění a soustředěně sleduje děj, předvídá a usuzuje děj z obrázku i textu
- Dítě, ten druhý a společnost – Základy estetického a kulturního vnímání a vyjadřování – vyjadřuje se pomocí dramatizace

Pomůcky: kniha „Anna a Anička“, kolébka, miminko

Kontext: o víkendu byl svátek Dušičky, který v týdnu budeme s dětmi probírat

- **KK** – společné povídání „*Víte, jaký byl o víkendu svátek?*“ (připomeneme dětem, že o víkendu se konaly Dušičky – svátek zemřelých, mluvíme o tom, co znamená, jaká je tradice tohoto svátku – zapalování svíček, vzpomínání na zemřelé)

Dílčí úkoly: (kurzívou v přímé řeči jsou zaznamenány navržené otázky od učitelů pro děti, tučně je vyobrazen text přímo z knihy)

- představení knížky – ukážeme dětem knížku → „*O čem si myslíte, že knížka bude?*“

- přečtení názvu knihy „Anna a Anička“ – přečtení celé strany 6 **Svět je zvláštní ... spolu na světě povídat.** – doplňující otázka „*Co znamená, když lidé odcházejí?*“ → odpovědi dětí (pokud odpoví na téma smrti následuje doplňující otázka „*Víte, co znamená, když někdo umře?*“)
- čtení knihy na straně 8 – **Jednou, když zrovna ... narodila holčička Anna.** → aktivita Kolébka – „*Já jsem vám tu malou Aničku přinesla ukázat. Podívejte se, jak je malinká, teď spinká. Chcete si jí někdo pochovat?*“
- dočtení strany 8 až po konec – **Jméno dostala ... než byl bez ní.**
- čtení knihy na straně 10 **Anička měla spoustu práce ... jak si hraje hru, kterou vymyslela.** – poté na straně 12 nejdříve práce s ilustrací „*Koho vidíte na obrázku?*“ – následně přečtení str. 12 **Když byla Anička trochu větší ... svoji maminku, Aniččinu babičku.**
- čtení na straně 14 **Jednou na jaře Anička ... už jen tak pro sebe babička.** + čtení na straně 16 **Někdy jezdila Anička babičce na ... svěřila to Aničce jako tajemství.**
- popis ilustrace na straně 18 – babička již jede na vozíku + přečtení celé strany **Anička pomalu rostla ... už dávno nejezdila.**
- shrnutí strany 20 a 22 podle ilustrací a předem přečteného textu „*A tak Anička rostla a zažívala s babičkou spousty dobrodružství, babička ji učila vázat mašle, Anička ji sedávala na klíně.*“ – doplňující otázka „*Co děláte vy se svojí babičkou?*“
- čtení na straně 24 **V létě byla Anička dlouho pryč ... měly obě kytíčkové košilky.** → poté na straně 26 nejdříve práce s ilustrací – „*Co vidíte na obrázku?*“ (na obrázku leží babička na posteli, které umřela) → přečtení strany 26 **Jednou brzy ráno ... budou sami bez babičky.**
- čtení na straně 28 **Maminka s tatínkem oblékli babičce Anně ... zas vezmu na noc k sobě.** – „*Jak se asi teď Anička cítí?*“ – čtení na straně 30 **Ale i s Amálkou bylo Aničce ... řekla si ráno Anička.**

- dočtení knihy do strany 36 – závěrečná diskuse „*O čem příběh byl?*“ – aktivita chronologického seřazení obrázků z knihy (vybrané obrázky ze stran 8, 12, 18, 22 a 26)
- doplňující otázky na závěr lekce – „*Co jste se dozvěděli o smrti?*“, „*Jak můžete pomoci někomu, komu někdo zemřel?*“

Příloha č. 3 – Písemná příprava k lekce 2: Když dinosaurům někdo umře

Věk dětí: 5 až 7 let

Jednodenní téma: Dušičky

Cíl:

- Dítě svými slovy vysvětlí, co znamená smrt.
- Dítě dokáže popsat, jak se lidé cítí, když jim někdo umře.

Didaktická analýza cíle:

- Klíčová kompetence k učení, Klíčová kompetence komunikační, Klíčová kompetence osobnostní a sociální, Klíčová kompetence k podnikavosti a pracovní, Klíčová kompetence k řešení problémů
- Dítě a jeho psychika – Sebepojetí, autonomie a emoce – orientuje se v základních emocích a pocitech, vhodně projevuje emoce vůči sobě, blízkým a cizím osobám; Myšlenkové procesy a operace – rozpozná situace, které mohou nastat; Předčtenářské dovednosti – rozumí předčítanému textu, vyprávění a soustředěně sleduje děj, předvídá a usuzuje děj z obrázku i textu
- Dítě, ten druhý a společnost – Základy estetického a kulturního vnímání a vyjadřování – vyjadřuje se pomocí dramatizace

Pomůcky: kniha „Když dinosaurům někdo zemře“, dinosaurus, malá papírová krabička, pastelky, papíry vel. A5, emoční kartičky

Kontext: o víkendu byl svátek Dušičky, který v týdnu budeme s dětmi probírat

- **KK** – společné povídání „*Víte, jaký byl o víkendu svátek?*“ (připomeneme dětem, že o víkendu se konaly Dušičky – svátek zemřelých, mluvíme o tom, co znamená, jaká je tradice tohoto svátku – zapalování svíček, vzpomínání na zemřelé)

Dílčí úkoly: (kurzívou v přímé řeči jsou zaznamenány navržené otázky od učitelů pro děti, tučně je vyobrazen text přímo z knihy)

- aktivita – připravím si malého dinosaura, schovám ho do košíku a přikryju dečkou – „*Co myslíte, že je v košíku?*“ – necháme někoho, aby odkryl dečku „*Tohle je dinosaur Hugo a něco ho trápí. Pomůžeme mu?*“
- představení knížky – ukážeme dětem knížku, která pomůže dinosaurovi s jeho trápením → „*O čem si myslíte, že knížka bude?*“
- přečtení názvu knihy „*Když dinosaurům někdo umře*“ – doplňující otázka „*Co znamená, když někdo umře?*“ → „*A našemu Hugovi umřel křeček, proto se teď trápí.*“ – vytáhneme malou papírovou krabičku
- čtení knihy – strana **Co to vlastně je, být živý?** → „*Co se děje s lidmi, když žijí?*“ (povídání s dětmi – když člověk žije, tak dýchá, bije mu srdce...), dočtení druhé strany ...**Když žiješ ... s ostatními na světě.**
- aktivita ke kapitole – **Proč ale umíráme? Jak se to stane?** – „*Co vidíte na obrázku? Zkuste ho popsat?*“ → odpovědi dětí, přečtení celé kapitoly až po kapitolu **Co to znamená, být mrtvý?**
- kapitola **Co to znamená, být mrtvý?** – „*Řekli jsme si, co znamená, když je někdo živý. Napadá vás, co se děje s někým, kdo umře?*“ → odpovědi dětí, přečtení celé kapitoly
- kapitola **Jak nám je, když se setkáme se smrtí?** - práce s kartičkami emocí – „*Podívej se na obrázek holčičky. Zkus najít podobnou kartičku toho, jak může cítit.*“ – pojmenování emoce, jak se cítíme, když nám někdo umře (smutek, pláč, vztek) → přečtení celé kapitoly
- kapitola **Kamarádi jsou moc důležití** – povídání „*...když nám někdo zemře, jsme velmi smutní, ale můžou nám hodně pomoci kamarádi... můžou nám třeba něco dobrého uvařit nebo nakreslit obrázek*“ – aktivita Nakreslíš dinosauru Hugovi obrázek a uděláš mu tím radost? (rozdáme dětem malé papíry a pastelky)
- kapitola **Rozloučení** – čtení v knize, půjdeme s dětmi na zahradu a zahrabeme pro krabičku do země
- kapitola **Co je po smrti** – PŘESKOČIT

- kapitola **Jak nezapomenout?** – „Právě díky vzpomínkám s námi zůstanou i ti, kteří umřeli. Je mnoho způsobů, jak vzpomínat.“ – aktivita „Koukněte na obrázky a zkuste je říct, jak můžeme vzpomínat.“
- po skončení – „O čem příběh byl?“, „Co jste se dozvěděli o smrti?“, „Jak můžeme pomoc někomu, komu někdo zemřel?“

Příloha č. 4 – Písemná příprava k lekce 3: Návštěva malé smrti

Věk dětí: 5 až 7 let

Jednodenní téma: Dušičky

Cíl:

- Dítě svými slovy vysvětlí, co znamená smrt.
- Dítě dokáže popsat, jak se lidé cítí, když jim někdo umře.

Didaktická analýza cíle:

- Klíčová kompetence k učení, Klíčová kompetence komunikační, Klíčová kompetence osobnostní a sociální, Klíčová kompetence k podnikavosti a pracovní, Klíčová kompetence k řešení problémů
- Dítě a jeho psychika – Sebepojetí, autonomie a emoce – orientuje se v základních emocích a pocitech, vhodně projevuje emoce vůči sobě, blízkým a cizím osobám; Myšlenkové procesy a operace – rozpozná situace, které mohou nastat; Předčtenářské dovednosti – rozumí předčítanému textu, vyprávění a soustředěně sleduje děj, předvídá a usuzuje děj z obrázku i textu
- Dítě, ten druhý a společnost – Základy estetického a kulturního vnímání a vyjadřování – vyjadřuje se pomocí dramatizace

Pomůcky: kniha „Návštěva malé smrti“

Kontext: o víkendu byl svátek Dušičky, který v týdnu budeme s dětmi probírat

- **KK** – společné povídání „*Víte, jaký byl o víkendu svátek?*“ (připomeneme dětem, že o víkendu se konaly Dušičky – svátek zemřelých, mluvíme o tom, co znamená, jaká je tradice tohoto svátku – zapalování svíček, vzpomínání na zemřelé)
-

Dílčí úkoly: (kurzívou v přímé řeči jsou zaznamenány navržené otázky od učitelů pro děti, tučně je vyobrazen text přímo z knihy)

- představení knížky – ukážeme dětem knížku „*O čem si myslíte, že knížka bude?*“

- přečtení názvu knihy „Návštěva malé smrti“ – doplňující otázka „*Víte něco o smrti?*“
→ doplňující otázka „*Jak podle Vás vypadá smrt?*“
- čtení knihy – **Smrt je malá roztomilá ... o tom neví. Tiše našlapuje**, (učitelka zaťuká jemně na stůl) **jemně ťuká na dveře... Vezme je za ruku.** → doplňující otázka „*Co znamená, že někdo umřel?*“
- aktivita → „*Co vidíte na obrázku?*“ – čtení – **Odvede je. Nikdo s ní nemluví. Lidé pláčou. Je jim zima.** → „*Jak bychom mohli lidem, kterým někdo umřel pomoci?*“
- čtení knihy – **Malá smrt si posteskuje. „Vždycky je to stejné“, říká si.**
- čtení knihy – **Lod'ka potichu klouže...Myslí si, že jsou v pekle. ... Po každé je to stejné... vykřikla s úsměvem.** → „*Proč se Evelína na Smrt těšila?*“
- čtení knihy ...**připomene ji něco zvláštního.**
- pokračování ve čtení – „**Nemáš strach? ... zavrtí hlavou Evelína.** – doplnění učitelky, proč se Smrt ptá Evelíny, jestli nemá strach → „*Smrt se ptá Evelíny, jestli nemá strach, protože když někdo umře, tak jsou všichni smutní, někdo může mít i vztek a někdo může mít strach.*“ → pokračování ve čtení **Evelína vypráví...Evelína se krásně směje.**
- čtení knihy – **Evelína ji naučí...nepřipadala tak živá ... a při každém kroku šeptá „Evelíno“... → „Smrt je teď smutná a co myslíte, že stane dál?“**
- dočtení knihy – ... „**Ano“ odpoví hlas Evelíny...Je to tak lepší.**
- po dočtení knihy – „*O čem příběh byl?*“, „*Co jste se dozvěděli o smrti?*“, „*Jak můžeme pomoc někomu, komu někdo zemřel?*“

Příloha č. 5 – Písemná příprava k lekce 4: Špunt'a a já

Věk dětí: 5 až 7 let

Týdenní téma: /

Cíl:

- Dítě svými slovy vysvětlí, co znamená smrt.
- Dítě dokáže popsat, jak se lidé cítí, když jim někdo umře.

Didaktická analýza cíle:

- Klíčová kompetence k učení, Klíčová kompetence komunikační, Klíčová kompetence osobnostní a sociální, Klíčová kompetence k podnikavosti a pracovní, Klíčová kompetence k řešení problémů
- Dítě a jeho psychika – Sebepojetí, autonomie a emoce – orientuje se v základních emocích a pocitech, vhodně projevuje emoce vůči sobě, blízkým a cizím osobám; Myšlenkové procesy a operace – rozpozná situace, které mohou nastat; Předčtenářské dovednosti – rozumí předčítanému textu, vyprávění a soustředěně sleduje děj, předvídá a usuzuje děj z obrázku i textu
- Dítě, ten druhý a společnost – Základy estetického a kulturního vnímání a vyjadřování – vyjadřuje se pomocí dramatizace

Pomůcky: kniha „Špunt'a a já“, malá panenka

Kontext: /

Dílčí úkoly: (kurzívou v přímé řeči jsou zaznamenány navržené otázky od učitelů pro děti, tučně je vyobrazen text přímo z knihy)

- aktivita před ukázáním knihy (malá panenka) → „*Děti, já jsem sem dneska přivedla svoji kamarádku Adélku, která se teď moc trápí. Pomůžeme ji?*“
- představení knížky – „*Donesla jsem sem dneska knížku, která pomůže Adélce s trápením.*“ - ukážeme dětem knížku → „*O čem si myslíte, že knížka bude?*“

- přečtení názvu knihy **Špunt'a a já** – „*Adélce umřel pejsek a tahle knížka o tom vypráví. Víte, co znamená, když někdo umře?*“
- čtení knihy – ještě před čtením knihy (ukázání tematického obrázku v knize – strana Špunt'a umírá a sedí u něj plačící holčička – „*Co vidíte na obrázku?*“ – čtení **Špunt'a byl už moc starý...Všichni jsme z toho byli moc smutní.** → „*Jak bychom mohli pomoc Adélce, aby nebyla tak smutná?*“ (pokud děti nebudou vědět, tak jim pomoc – např. nakreslíme obrázek pejska, aby mohl být stále s ní, vytvoříme obrázkovou knihu s fotkami pejska, obejmeme ji, půjdeme si s ní hrát, aby nebyla tak smutná aj.)
- pokračování ve čtení – **Pak se mi začaly dít divné věci ... žádný mrak mě nepronásledoval. Nech mě být, ty mračoune.** – „*Co se tedy Adélce přihodilo?*“ (shrnutí)
- pokračování čtení až do konce knihy – vysvětlení metafor (holčičce se zdálo o Špunt'ovi a zjistila, že vzpomínky na něj se nikdy neztratí)
- Po skončení – „*O čem příběh byl?*“, „*Co jste se dozvěděli o smrti/umírání?*“, „*Jak můžeme pomoc někomu, komu někdo zemřel?*“

Příloha č. 6 – Písemná příprava k lekce 5: Myši patří do nebe

Věk dětí: 5 až 7 let

Týdenní téma: /

Cíl:

- Dítě svými slovy vysvětlí, co znamená smrt.
- Dítě dokáže popsat, jak se lidé cítí, když jim někdo umře.

Didaktická analýza cíle:

- Klíčová kompetence k učení, Klíčová kompetence komunikační, Klíčová kompetence osobnostní a sociální, Klíčová kompetence k podnikavosti a pracovní, Klíčová kompetence k řešení problémů
- Dítě a jeho psychika – Sebepojetí, autonomie a emoce – orientuje se v základních emocích a pocitech, vhodně projevuje emoce vůči sobě, blízkým a cizím osobám; Myšlenkové procesy a operace – rozpozná situace, které mohou nastat; Předčtenářské dovednosti – rozumí předčítanému textu, vyprávění a soustředěně sleduje děj, předvídá a usuzuje děj z obrázku i textu
- Dítě, ten druhý a společnost – Základy estetického a kulturního vnímání a vyjadřování – vyjadřuje se pomocí dramatizace

Pomůcky: kniha „Myši patří do nebe“, nahrávka z filmu, plyšová loutka lišky

Kontext: /

Dílčí úkoly: (kurzívou v přímé řeči jsou zaznamenány navržené otázky od učitelů pro děti, tučně je vyobrazen text přímo z knihy)

- představení knížky – ukážeme dětem knížku → „*O čem si myslíte, že knížka bude?*“
- přečtení názvu knihy „Myši patří do nebe“ – doplňující otázka „*Kdo myslíte, že patří do nebe?*“ → předpokládané odpovědi dětí „*Ano, ten, kdo umře*“ – „*Víte, co znamená, když někdo umře?*“

- aktivita → v látkou zakrytém košíku máme schovanou plyšovou lišku → „*Co myslíte, že v tom košíku je?*“ → vytáhneme plyšovou lišku, představíme ji dětem „*Tohle je Šupito a Šupito se s námi chce podělit o její příběh, jak se stalo, že se z myši stala liška.*“
- čtení knihy od začátku po str. 7 po větu **Ležela na placatém kameni s široce roztaženými tlapkami a nehýbala se.** → „*Co myslíte, že stalo?*“
- aktivita – práce s obrázkem z knihy na straně 6 – „*Co vidíte na obrázku?*“
- dramatizace plyšová loutka lišky Šupito mluví k dětem „*A pak přišel strýček Šmajda a sestřenice Žerebrouky. Mně bylo hned divný, že jsem je viděla, když byli mrtví. Ale oni mi moc pomohli. Pomohli mi zjistit, co se vlastně stalo a dovedli mě tam... koukejte.*“
- přehrání kousku filmu Myši patří do nebe – čas 11:02 po 11:51 (po scénu, ve které Šupito říká „*Takže já jsem v nebi?*“) - „*Jak pomohli strýček a sestřenice Šupito?*“
- dramatizace liška Šupito – „*No, a tak jsem se běžela umýt, já teda vodu nesnáším, ale nakonec jsem se umyla, ale pomohl mi k tomu můj nový kamarád z nebe Krokodýl*“
- čtení knihy na str. 25 **Když byla Šupito hotová s koupelí...** až po str. 27 **... zavolala Šupito a chvátala za vlaštovkou.**
- dramatizace Šupito → „*Ale to vám povím, v tom nebi byla taková zábava, samé houpáčky, závody. Víte, v nebi jsou si všichni rovni. Všichni běhají stejně rychle a nikdo nemůže vyhrát.*“
- čtení str. 31 **Šupito zůstala sama. Ale nevadilo jí to.** – až po str. 37 **Chtěl jsem se tě zeptat, jestli by ses se mnou nechtěla kamarádit?** → „*Co myslíte, že se stalo pak?*“
- dramatizace Šupito – „*Já vám to řeknu, já s Bělobřichem jsem se začala kamarádit. A měli jsme moc rádi, ale po chvíli v nebi nás to přestalo bavit. Čas tu vůbec neubíhá, nemohli jsme závodit, jen to houpání.. Ach.. Tak moc jsme chtěli zpátky k nám do lesa.*“

- čtení knihy str. 62 **Když jsem přeplula jezero Rozloučení...** po str. 65 **Chtěl jsem být vítr. A hele, co jsem! Zasmál se a odletěl.**
- dramatizace lišky Šupito „*No a teď už asi víte, jak ze mě stala liška Šupito.*“
- povídání s dětmi o smrti – „*O čem příběh byl?*“, „*Dozvěděli jste z příběhu něco o smrti?*“, „*Jak byste pomohli někomu, komu někdo umřel?*“ – povídání o reinkarnaci